

Research Paper

Defense Diplomacy Strategies of the Islamic Republic of Iran in Response to the Political and Security Challenges of the Kurdistan Region

Reza Jahangiri¹, Mahnaz Goodarzi^{*2}, Masoud Jafarinezhad³

1. PhD student, Department of International Relations, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
2. Associate Professor, Department of International Relations, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
3. Associate Professor, Department of Political Science, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 341-364

Use your device to scan and read
the article online

Keywords: *Defense diplomacy, political and security challenges, military alliances, confidence-building*

Abstract

The defense diplomacy of the Islamic Republic of Iran has always been used as a key tool in managing the political and security challenges of the periphery, especially towards the Kurdistan Region of Iraq. The Kurdistan Region, due to its geopolitical location, shared borders with Iran, and the presence of groups opposed to the Islamic Republic's regime, has always posed numerous security challenges for Iran. By adopting strategies such as diplomatic engagement with the leaders of the region, strengthening security cooperation with the central government in Baghdad, and confronting the influence of foreign actors such as the United States and the Zionist regime, the Islamic Republic of Iran has tried to maintain its national security and strengthen regional stability while managing regional crises. Meanwhile, the desire of some foreign governments to fuel security crises in the region and support separatist groups has added to the complexity of security equations. The question raised in this article is how did Iran's defense diplomacy strategies help manage crises and protect national security in the face of political and security threats to the Kurdistan Region? The findings showed that Iran, by emphasizing dialogue, trust-building, and security alignment with Baghdad and the Kurdistan Region, had been able to largely control the threats posed by the presence of armed opposition groups and the movements of trans-regional actors. The results indicated that Iran's defense diplomacy had been able to prevent the spread of instability on shared borders and used the capacity of multilateral relations to reduce the impact of foreign political and military influence. However, the sustainability of these successes required continued strategic engagement, strengthening regional cooperation, and redefining policy in the face of emerging threats.

Citation: Jahangiri, Reza, Goodarzi, Mahnaz, Jafarinezhad, Masoud. (2025). **Defense Diplomacy Strategies of the Islamic Republic of Iran in Response to the Political and Security Challenges of the Kurdistan Region.** Quarterly Journal of Geography (Regional Planning), 15(24), 341-364.

DOI:10.22034/jgeoq.2025.530556.4286

* **Corresponding author:** Mahnaz Goodarzi, **Email:** m.goodarzi@khuisf.ac.ir

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The defense diplomacy strategies of the Islamic Republic of Iran towards the political and security challenges of the Iraqi Kurdistan Region, as one of the main axes of Iran's regional policy, have always been of great importance. The Kurdistan Region has become one of the sensitive and strategic points due to its special geopolitical location, long common borders with Iran, and its role in the security and political equations of the Middle East.

Methodology

This article aims to find an answer to this question by using a descriptive-analytical method and library resources.

Results and Discussion

The practical result of Iran's defense diplomacy approach showed that smart engagement with the Kurdistan Region, while blocking the path of enemy penetration, has been able to prevent the spread of security crises. By combining the tools of dialogue, diplomatic pressure, and defense cooperation, Iran was able to successfully manage the challenges of the region and strengthen its

References

1. Akhavan Kazemi, Masoud and others. 2017. Analysis of the relationship between Israel and Iraqi Kurdistan and its security implications for the Islamic Republic of Iran. *Contemporary Political Essays*. Volume 8, Issue 4.
2. Asadi, Ali Akbar. 2019. Actor Analysis in Strategic Studies: A Case Study of Iraqi Kurdistan. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Politics*, Volume 9, Issue 32.
3. Aminian, Bahadur and Shafaq Zamiri Jirsaraei (2016). "The Impact of the Missile Technology Control Regime on National Security and the Deterrence Capability of the Islamic Republic of Iran". *Quarterly Journal of Security Perspectives*. Volume 9, Issue 32.
4. Pourahmadi Meybodi, Hossein and Saber Ghiyasi. 2019. Iraqi Kurdistan's Independence-seeking Measures and the

security ties with Baghdad. These measures have led to the control of threats from the region, including separatist activities and the presence of terrorist groups, and the reduction of efforts by foreign actors to destabilize the common borders of Iran and Iraq.

Conclusion

The defensive diplomacy of the Islamic Republic of Iran towards the political and security challenges of the Iraqi Kurdistan Region has been one of the most important manifestations of Iran's regional policies in West Asia. The Kurdistan Region, due to its geographical proximity, historical and cultural similarities, and its specific political nature, has always been considered one of the important security centers for Iran, and the challenges arising from this region, especially in the field of the activities of armed groups, the movements of foreign actors, and internal disputes in Iraq, have had a direct impact on the national security of the Islamic Republic of Iran. Therefore, Iran has tried to adopt an approach based on defensive diplomacy, while simultaneously preserving its vital interests, preventing the spread of unwanted crises and ensuring the security of its western borders.

- Foreign Policy Approach of Iran and Turkey. *International Relations Studies*. Volume 10, Issue 2.
5. Pishgahifard, Zahra and Bahram Nasrollahizadeh. 2012. Consequences of the Formation of the Regional Government of Iraqi Kurdistan in Iranian Kurdistan. *Geography and Environmental Planning*. Year 23, Issue 46.
6. Jafari, Mohammad Reza (2019) "The Role of Defense Diplomacy in Sustainable Security Based on the Viewpoint of Imam Khamenei (A.S.)". *Journal of Strategic Defense Studies*. Volume 17, Issue 78.
7. Dehesh, Arezo and Ahmad Shohani. 2019. Nation-building in the Kurdistan Region of Iraq within the Framework of Realism. *Mesopotamian Political Studies Quarterly*. Volume 2, Issue 1.

8. Dehghan, Hossein and Shaaban Tila (2019). Strategic Model of Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran with an Emphasis on Soft Power. Quarterly Journal of Cultural Preservation of the Islamic Revolution. Volume 11, Issue 23.
9. Ranjakesh, Mohammad Javad and Saeede Sadat-Garamanian. (2019). "A Semiotic Analysis of the Alignment of the Mission of Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran with Soft Threats in the Political-Defense Thoughts of the Supreme Leader". Journal of Diplomacy Culture. Year 1, Issue 3.
10. Sabouri, Ziauddin and Others (2019). Challenges Facing the Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran and Pakistan. Journal of International Relations Research. Volume 13, Issue 2.
11. Ghanbari, Hadi et al. (2010). Geopolitical Challenges of the Iraqi Kurdistan Regional Government. Journal of International Relations Research. Volume 10, Issue 1.
12. Masoodnia, Hossein. 2017. The Iraqi Kurdistan Region and the Islamic Republic of Iran in the Era of Interdependence; Opportunities and Challenges. Journal of International Political Research. Issue 33.
13. Motalebi, Masoud (2011). Iran's Defense Diplomacy in the Second Step of the Islamic Revolution: Goals, Strategy, and Requirements. Journal of Sacred Defense Studies, Volume 7, Issue 2.
14. Yari, Ehsan (2019). "Geopolitical Requirements and Strategic Necessities of the Islamic Republic of Iran's Missile Program in the Anarchic Environment of the International System". Journal of Security Horizons. Year 12, Issue 42.
15. Yousef Vand, Yaqoob et al. (2019). Critical Order and the Consequences of the Defense Diplomacy Strategy of the Islamic Republic of Iran. Defense Policy Journal. Year 28, Issue 109.
16. Yosefond, Yaqoob et al. (2019). Designing a Model of the Application of Soft Power of Defense Diplomacy in the Implementation of Defense Policies of the Islamic Republic of Iran. Quarterly Journal of Defense Strategy, Year 17, Issue 68.

مقاله پژوهشی

راهبردهای دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال چالش‌های سیاسی، امنیتی اقلیم کردستان

رضا جهانگیری - دانشجوی دکتری گروه روابط بین الملل، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

مهناز گودرزی* - دانشیار گروه روابط بین الملل، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

مسعود جعفری نژاد - دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۳۴۱-۳۶۴</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران همواره به عنوان ابزاری کلیدی در مدیریت چالش‌های سیاسی و امنیتی پیرامونی، به ویژه در قبال اقلیم کردستان عراق، به کار گرفته شده بود. اقلیم کردستان، به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک، مرزهای مشترک با ایران، و حضور گروه‌های مخالف نظام جمهوری اسلامی، همواره چالش‌های امنیتی متعددی را برای ایران ایجاد کرده بود. جمهوری اسلامی ایران با اتخاذ راهبردهایی نظیر تعامل دیپلماتیک با رهبران اقلیم، تقویت همکاری‌های امنیتی با دولت مرکزی بغداد، و مقابله با نفوذ بازیگران خارجی مانند آمریکا و رژیم صهیونیستی، تلاش کرده بود تا ضمن مدیریت بحران‌های منطقه، امنیت ملی خود را حفظ و ثبات منطقه‌ای را تقویت کند. در این میان، تمایل برخی دولت‌های خارجی برای دامن زدن به بحران‌های امنیتی در اقلیم و حمایت از گروه‌های تجزیه‌طلب، به پیچیدگی معادلات امنیتی افزوده بود. سوالی که در این مقاله مطرح شده است این است که چگونه راهبردهای دیپلماسی دفاعی ایران در مواجهه با تهدیدات سیاسی و امنیتی اقلیم کردستان، به مدیریت بحران‌ها و حفاظت از امنیت ملی کمک کرده بودند؟ یافته‌ها نشان دادند که ایران با تأکید بر گفت‌وگو، اعتمادسازی و همسویی امنیتی با بغداد و اقلیم کردستان، توانسته بود تهدیدات ناشی از حضور گروه‌های مسلح مخالف و تحرکات بازیگران فرامنطقه‌ای را تا حد زیادی کنترل کند. نتایج حاکی از آن بود که دیپلماسی دفاعی ایران توانسته بود مانع از گسترش بی‌ثباتی در مرزهای مشترک شود و از ظرفیت روابط چندجانبه برای کاهش تأثیر نفوذ سیاسی و نظامی خارجی استفاده کند. با این وجود، پایداری این موفقیت‌ها نیازمند تداوم تعاملات استراتژیک، تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بازتعریف سیاست در برابر تهدیدهای نوظهور بود.</p>

استناد: جهانگیری، رضا، گودرزی، مهناز، جعفری نژاد، مسعود. (۱۴۰۴). راهبردهای دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال چالش‌های سیاسی، امنیتی اقلیم کردستان. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۵(۲۴)، ۳۴۱-۳۶۴.

DOI: 10.22034/jgeoq.2025.530556.4286

مقدمه

راهبردهای دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال چالش‌های سیاسی و امنیتی اقلیم کردستان عراق به عنوان یکی از محورهای اصلی سیاست منطقه‌ای ایران، همواره از اهمیت بسزایی برخوردار بوده است. اقلیم کردستان، به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک خاص، مرزهای طولانی مشترک با ایران و نقش آفرینی در معادلات امنیتی و سیاسی خاورمیانه، به یکی از نقاط حساس و راهبردی تبدیل شده است. این منطقه، علاوه بر تأثیرگذاری بر تحولات داخلی عراق، در ارتباط مستقیمی با مسائل امنیتی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد. از جمله مهم‌ترین چالش‌های ناشی از این منطقه، می‌توان به حضور گروه‌های تجزیه‌طلب، فعالیت گروه‌های تروریستی، تأثیرپذیری از مداخلات بازیگران فرامنطقه‌ای نظیر ایالات متحده و رژیم صهیونیستی، و همچنین اختلافات داخلی عراق اشاره کرد که همه این عوامل، به طور مستقیم یا غیرمستقیم، ثبات و امنیت ملی ایران را تحت تأثیر قرار داده است. در چنین شرایطی، اتخاذ یک رویکرد سنجیده و چندبعدی در قالب دیپلماسی دفاعی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای جمهوری اسلامی ایران بوده است.

دیپلماسی دفاعی ایران در قبال اقلیم کردستان با بهره‌گیری از ابزارهای مختلف از جمله گفت‌وگو با رهبران محلی اقلیم، تقویت همکاری‌های امنیتی با دولت مرکزی عراق، و افزایش تعاملات چندجانبه در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی شکل گرفت. ایران در مواجهه با تحولات برخی بازیگران خارجی که تلاش داشتند اقلیم را به سکویی برای اعمال فشار علیه جمهوری اسلامی تبدیل کنند، همواره بر اصولی نظیر احترام به تمامیت ارضی عراق و تقویت همبستگی میان اقلیم و دولت مرکزی بغداد تأکید داشت. اقدامات رژیم صهیونیستی برای نفوذ در منطقه و حمایت از گروه‌های ضدایرانی، همراه با نفوذ آمریکا در ساختارهای سیاسی و نظامی اقلیم، از جمله مواردی بود که دیپلماسی دفاعی ایران را با پیچیدگی‌های بیشتری روبرو کرد. با این حال، جمهوری اسلامی ایران تلاش کرد ضمن استفاده از ظرفیت‌های دیپلماتیک و دفاعی خود، از ایجاد یا تشدید بحران‌های ناخواسته در این منطقه جلوگیری کند و ثبات مرزهای مشترک خود با اقلیم را تضمین نماید.

یکی از محورهای کلیدی در سیاست ایران در قبال اقلیم کردستان، همسویی و هماهنگی با دولت مرکزی عراق بود. ایران ضمن حمایت از حاکمیت ملی عراق، تلاش کرد از طریق تقویت همکاری‌های امنیتی، کنترل تحولات گروه‌های تروریستی و تجزیه‌طلب در مرزهای مشترک را در دستور کار قرار دهد. از سوی دیگر، تعامل مستقیم با رهبران اقلیم و افزایش روابط اقتصادی و فرهنگی نیز بخشی از راهبردهای ایران بود که هدف آن کاهش تنش‌ها و تقویت اعتماد متقابل میان طرفین بود. در همین راستا، جمهوری اسلامی ایران بارها از سیاست‌هایی که به جدایی‌طلبی اقلیم و تضعیف وحدت ملی عراق دامن می‌زد، انتقاد کرد و با اتخاذ مواضعی قاطعانه در زمینه امنیت منطقه‌ای، پیام روشنی به بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی ارسال نمود که تهدیدات ناشی از اقلیم برای ایران قابل تحمل نیست.

با نگاهی جامع به سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در این زمینه، می‌توان متوجه شد که دیپلماسی دفاعی ایران ترکیبی از سیاست عمل‌گرایانه و تدابیر امنیت‌محور بوده است. حضور گروه‌های تجزیه‌طلب مسلح در اقلیم، که بعضاً مورد حمایت قدرت‌های خارجی بودند، یکی از مسائل اصلی امنیتی برای ایران به شمار می‌رفت. در همین راستا، ایران با تأکید بر ظرفیت‌های دیپلماتیک و امنیتی خود، تلاش کرد ضمن جلوگیری از گسترش تهدیدات، نقش فعال‌تری در مدیریت چالش‌های این منطقه ایفا کند. اهمیت این موضوع، به ویژه در سال‌های اخیر، با افزایش تنش‌های منطقه‌ای و نقش آفرینی کشورهای فرامنطقه‌ای در اقلیم کردستان عراق بیشتر محسوس شد. این وضعیت نشان می‌داد که اقلیم کردستان عراق همچنان به عنوان یک منطقه حساس در سیاست‌های منطقه‌ای ایران باقی مانده و مدیریت آن نیازمند اتخاذ راهبردهایی پویا و دقیق بود.

سیاست‌های دیپلماتیک و دفاعی ایران در قبال اقلیم کردستان، بخشی از تلاش گسترده‌تر این کشور برای تقویت ثبات و امنیت منطقه‌ای بود. اقلیم به دلیل مجاورت با ایران و تأثیرگذاری مستقیم بر معادلات امنیتی، نقشی کلیدی در رویکردهای منطقه‌ای ایران ایفا کرده است. اتخاذ رویکرد دیپلماسی دفاعی از سوی جمهوری اسلامی، نه تنها به کاهش تنش‌ها و مدیریت بحران‌های منطقه کمک کرد، بلکه تأثیر بسزایی در مهار مداخلات بازیگران خارجی در مرزهای ایران داشته است. این مسأله نشان می‌دهد

که دیپلماسی دفاعی ایران در قبال این منطقه، علاوه بر حفاظت از امنیت مرزهای غربی کشور، نقشی اساسی در تقویت پیوندهای عراق و مقابله با تهدیدات نوظهور در سطح منطقه داشته است.

○ مفهوم شناسی دیپلماسی دفاعی

دیپلماسی دفاعی به عنوان یکی از ابعاد اصلی سیاست خارجی، به مجموعه‌ای از اقدامات نظامی و غیرنظامی اشاره دارد که با هدف تأمین امنیت ملی، توسعه روابط نظامی بین‌المللی، کاهش تنش‌ها و جلوگیری از منازعات مسلحانه میان کشورها انجام می‌شود. این نوع دیپلماسی به کشورها اجازه می‌دهد از قدرت نرم و ابزارهای دفاعی خود برای ارتقای صلح و ثبات استفاده کنند و نقش فعالی در مدیریت اختلافات و منازعات بین کشورهای مختلف ایفا نمایند (اندرسون، ۲۰۲۴: ۱۴).

می‌توان دیپلماسی دفاعی را مجموعه اقدامهای نظامی یا دفاعی در خارج از کشور برای تأمین منافع امنیت ملی تعریف کرد. این مجموعه اقدامات می‌تواند شامل طیفی از همکاری‌های نظامی در سه سطح دولتی، منطقه‌ای و بین‌المللی باشد و هر کشوری بر اساس مقیاس توسعه‌یافتگی خود می‌تواند برخی از حوزه‌های کنش راهبردی را در دستور کار قرار دهد. بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در دیپلماسی نقش مهمی در تسهیل و تسریع مذاکرات، تبادل و دستیابی به اطلاعات، تسریع در مبادلات، تأثیرگذاری بر افکار عمومی و افزایش مناسبات جهانی ایفا می‌کند و موجب کارآمد شدن دستگاه دیپلماسی می‌شود. قدرت نرم، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی موضوعی، تخصصی، اقتصادی، عناصر اصلی دیپلماسی جدید هستند که بایستی با بازیگران بی‌شماری با منافع مختلف مواجهه شوند. امروزه لازمه ارتقای قدرت نرم و دیپلماسی؛ برقراری ارتباط با رسانه‌های عمومی است که توجه ویژه‌ای را می‌طلبد. تبلیغات و افکار عمومی دو عامل مؤثر در دیپلماسی به شمار می‌آیند (دهقان و تیلان، ۱۴۰۰: ۲۶۳).

○ سطوح دیپلماسی دفاعی

استفان بلانک، معتقد است که این ایده ابتدا در اروپا و پس از جنگ سرد ظاهر شد و ریشه‌های آن اغلب به بازنگری راهبرد دفاعی بریتانیا در سال ۱۹۹۸ برمی‌گردد و در آسیا نیز برخی از کشورها این مفهوم را اقتباس کرده و در سیاست امنیت ملی خود از آن استفاده نمودند، در واقع این مفهوم، با استخراج مؤلفه‌های نرمی که در دیپلماسی عمومی مورد تأکید قرار گرفته، آن را بستری مناسب برای نظام‌مند نمودن شکل جدیدی از ارتباط‌های بین‌المللی متکی بر انتقال احساس، باور، فکر و رفتار از قدرت مرجع به دیگران و تولید جاذبه و کشش معنوی در میان آنها و در نهایت به بار نشانیدن مجموعه از ایده‌ها، ارزشها و غایتها در ساختار اجتماعی جوامع و ملت‌های هدف، تبدیل نمود. (صبوری و دیگران، ۱۴۰۲: ۲۰۸-۲۰۷).

این نوع دیپلماسی را می‌توان در سه سطح دنبال کرد: در سطح دوجانبه که به فعالیت‌های دوجانبه کشورها برای تحت تأثیر قرار دادن محیط درونی یک کشور اشاره دارد؛ هدایتگر این تلاشها، اهداف و وظایفی است که برای کشوری خاص جهت پیشرفت برای نیل به اهداف راهبردی تعیین می‌شود (رنجکش و گرامیان، ۱۴۰۱: ۶۲). اهداف اصلی این تعاملات شامل موارد زیر است: ایجاد اعتماد متقابل از طریق توافقات امنیتی و همکاری‌های نظامی.

تسهیل گفتگوهای راهبردی پیرامون مسائل دفاعی.

انعقاد پیمان‌های دفاعی دوجانبه: انعقاد توافقات دفاعی نظیر پیمان‌های کمک نظامی یا حمایت از یکدیگر در زمان بحران.

تبادل تجربه، دانش و فناوری نظامی: این موضوع به ویژه در حوزه آموزش‌های نظامی و انتقال فناوری‌های پیشرفته. در سطح منطقه‌ای که به فعالیت‌های چند جانبه کشور برای تأثیرگذاری بر محیط منطقه و تقویت روابط با کشورهای منطقه و شکل دادن به فضای امنیتی آنها اشاره دارد. در این سطح، کشورهای متعددی به منظور دستیابی به اهداف دفاعی مشترک و تأمین امنیت منطقه‌ای یا بین‌المللی با یکدیگر همکاری می‌کنند. دیپلماسی چندجانبه به دلیل وجود تعاملات گسترده و پیچیده، یکی از مؤثرترین سطوح دیپلماسی دفاعی محسوب می‌شود. این سطح می‌تواند به ایجاد چارچوب‌های جامع صلح‌بان منجر شود.

ویژگی‌ها و اهداف اصلی این سطح عبارتند از:

ایجاد ائتلاف‌های نظامی: مانند پیمان ناتو که میان کشورهای غربی ایجاد شده است.

افزایش هماهنگی و همکاری چندجانبه در موضوعات امنیتی: این هماهنگی‌ها می‌تواند جهت مقابله با تهدیدات فراملی مانند تروریسم، قاچاق اسلحه یا مهاجرت غیرقانونی باشد.

مدیریت بحران‌های بین‌المللی: همکاری چندجانبه در عملیات صلح‌بانی و کاهش تنش‌ها نقش مهمی دارند. نمونه‌های عملی این سطح از دیپلماسی شامل مشارکت در اقدامات نظامی و صلح‌بانی سازمان ملل یا ائتلاف‌های بین‌المللی برای مبارزه با گروه‌های تروریستی همچون داعش است. و سطح سوم یا سطح بین‌المللی که به فعالیت‌های دولت‌ها برای تأثیرگذاری بر محیط بین‌المللی به منظور حمایت از اهداف دفاع ملی اشاره دارد. (استوارت، ۲۰۲۴: ۲۴).

دیپلماسی دفاعی در سطوح دوجانبه، چندجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی نشان‌دهنده عمق و گستردگی این مفهوم در حوزه سیاست خارجی است. هر سطح دارای اهداف خاص خود بوده و بر اساس نوع تهدیدات موجود به کار گرفته می‌شود. تعاملات دوجانبه برای تقویت اعتماد میان دو کشور، همکاری منطقه‌ای برای تضمین ثبات در مناطق حساس، و رویکردهای بین‌المللی برای حل مسائل فراملی و جهانی، شواهدی از اهمیت دیپلماسی دفاعی به عنوان ابزاری برای مدیریت امنیت و صلح است. در نهایت، کارآمدی این سطوح به توانایی کشورها در ایجاد اعتماد، پایبندی به قوانین بین‌المللی و طراحی مکانیسم‌هایی برای مقابله با تهدیدات مشترک بستگی دارد.

اهداف دیپلماسی دفاعی

دیپلماسی دفاعی که یکی از ابزارهای مهم سیاست خارجی محسوب می‌شود، اهدافی را دنبال می‌کند که گاهی فراتر از حوزه نظامی و به سمت اهداف بلندمدت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی گسترش می‌یابد. یکی از اهداف کلیدی آن، پیشگیری از وقوع جنگ و درگیری است. این پیشگیری نه تنها از طریق تقویت توان بازدارندگی نظامی، بلکه با مدیریت تعاملات میان کشورها و ایجاد سازوکارهای گفت‌وگو و سازش انجام می‌گیرد. دیپلماسی دفاعی می‌تواند از طریق تبادل هیأت‌های نظامی، امضای توافق‌نامه‌های همکاری و برگزاری رزمایش‌های مشترک، سوءتفاهم‌ها را کاهش داده و امکان روبرویی‌های نظامی را به حداقل برساند. اهداف دیپلماسی دفاعی را می‌توان این‌گونه بیان داشت:

۱- تولید قدرت و کسب اقتدار

یکی از کارکردهای کلان در حوزه دیپلماسی دفاعی، تولید قدرت و کسب اقتدار است. در وضعیت نظم بحرانی، تحصیل امنیت ملی فقط به صرف داشتن قدرت نظامی و توان دفاعی کافی نیست، بلکه این قدرت برای پایدار نمودن امنیت باید در تعامل با دیگر بازیگران تقویت و بازگو شود و در چرخه تعاملات دفاعی و سیاسی بین‌المللی قرار گیرد. به عبارتی، جنگ و دیپلماسی «هر یک بر روند ایجاد، توان‌بخشی و به حداکثرسانی قدرت و سپس امنیت، سهمی مختص به خود دارند. از این جهت، قدرت‌سازی هم با تحرک دفاعی و هم با تحرک دیپلماتیک حاصل می‌شود». کشورها بیش از آنکه برای امنیت خود به تولید قدرت نیاز داشته باشند، نیازمند آن هستند که قدرت (موجود) خود را برای امنیت به کار گیرند. این به کارگیری زمانی محقق می‌شود که از ابزارهای متنوعی در تولید قدرت استفاده شود چرا که در وضعیت آشفتنه و پیچیده جهان، تهدیدها و بحران‌های مختلفی وجود دارد و نمی‌توان برای مقابله با هر تهدید و یا بحران، از قدرت و ابزار نظامی استفاده نمود. در بسیاری از این موارد استفاده از موجب تحریک و یا دستکاری سامانه بین‌المللی و یا به عبارتی موجب اختلال در قدرت نظم بحرانی می‌شود و جامعه جهانی را به ورطه جنگ و خشونت سوق می‌دهد. بنابراین، استفاده از دیپلماسی دفاعی در این وضعیت می‌تواند به کنترل بحران‌ها و کاهش تهدیدها کمک نماید و به تولید قدرت بینجامد. (یوسف وند و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۲۷-۱۲۶).

۲- ارائه تصویری صلح‌طلبانه از دولتها

کار اصلی دیپلماسی دفاعی ارائه تصویری مثبت از دولتها و نمایشی صلح‌آمیز و حتی‌الامکان غیرخشن از قوای نظامی آنهاست و سیاست دفاعی هر کشور برای دستیابی به اهدافش که متضمن بقاست، که می‌توان آن را در سه حوزه ذکر نمود. حوزه اول صنایع دفاعی و تجهیزات نظامی آن کشور است و حوزه دوم شامل راهبرد دفاعی می‌شود که بر مبنای سیاست دفاعی اتخاذ می‌گردد، حوزه دیگر که همان دیپلماسی دفاعی است به عنوان سومین حوزه در سیاست دفاعی کشورها مطرح و به عنوان پیوند دهنده دو بال صنایع و راهبردهای دفاعی عمل می‌کند و شامل تبادلات آموزشی و هیئت‌های نظامی، همکاری‌های فنی، دفاعی و عملیاتی،

موافقتنامه‌ها و پیمان‌های نظامی، رزمایش‌های مشترک و حتی گرامیداشت مناسبت‌ها را نیز در برمی‌گیرد. (صبوری و دیگران، ۱۴۰۲: ۲۰۹-۲۱۰).

۳- شفافیت خلع سلاح و کنترل تسلیحات

یکی از اصلی‌ترین هدف‌های دیپلماسی دفاعی می‌تواند نقش‌آفرینی آن در شفافیت و کنترل تسلیحاتی باشد. برای جمهوری اسلامی ایران که از جمله بازیگران پیشرو در حمایت از هنجارهای برابر و جهان‌شمول خلع سلاح کشتار جمعی است، خلع سلاح و کنترل تسلیحات از محورهای مورد تأکید در راستای تحقق هدف‌ها و کارویژه‌های دیپلماسی دفاعی محسوب می‌گردد؛ به گونه‌ای که حضور و نقش فعال در نهادهای تأثیرگذار بر این فرایند و دفاع از حقوق کشورهای در حال توسعه، استقرار نظام برابر و جهان‌شمول خلع سلاح بر پایه مذاکره و تفاهم، در اسناد راهبردی ملی و مواضع مقامات عالی کشور همواره مورد تأکید قرار داشته است. (مطلبی، ۱۴۰۰: ۸۵).

۴- اعتمادسازی

یکی از عوامل کلیدی در همکاری «اعتماد» است، زیرا اعتماد به عنوان نیروی مثبت تسهیل‌کننده همکاری در نظر گرفته می‌شود. از ابزارهای اعتمادسازی، اطلاع‌رسانی است. اطلاع‌رسانی به معنای افشای اسرار نظامی و امنیتی نیست، بلکه به معنی آگاه ساختن کشورهای دیگر از نیت و انگیزه‌های رفتاری معقول و معمول است. به همین جهت نمی‌توان مفهوم اعتمادسازی را در چشم‌پوشی از توانمندی‌های مختلف خودی تفسیر کرد؛ چرا که دیگران بیش از آنکه نگران قدرت رقیب و همسایگان خود باشند، از انگیزه و نیت آنها برای به کارگیری قدرتشان هراس دارند. پس برای جلب اعتماد دیگران باید نشان داد که منطقی و اقدامات کشور در حوزه‌های دفاعی و امنیتی، غیرمتعارف نیست، بلکه مبتنی بر عقلانیت و مسئولیت‌پذیری است. بر این اساس نهاد دیپلماسی دفاعی با اعتمادسازی میان دولت‌ها از طریق ایجاد شفافیت بیشتر در عرصه‌های نظامی، مخالفت با تولید انباشت و گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، پیوستن به معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات می‌تواند راهکاری مطمئن برای گرفتار نشدن در دایره بی‌ثباتی باشد. (جعفری، ۱۳۹۸: ۷۲).

۵- تأمین‌کننده اهداف و منافع ملی

تحولات محیط بین‌المللی به ویژه خاتمه جنگ سرد و کاهش نظامی‌گری در عرصه سیاست بین‌الملل، زمینه همکاری مختلف میان کشورها از جمله در حوزه نظامی و دفاعی را فراهم کرد و در نتیجه، کشورها مأموریت‌های جدیدی را برای نیروهای مسلح خود تعریف کردند. بر این مبنای کارکرد نیروهای مسلح محدود به دوران جنگ نشده، بلکه نقش آنها در زمان صلح نیز در کمک به تأمین منافع و هدف‌های ملی کشور مورد شناسایی قرار گرفت و زمینه احیای دیپلماسی در همه ابعاد آن، از جمله در حوزه دفاعی را فراهم نمود. بنابراین، دیپلماسی دفاعی، بهره‌گیری از ظرفیت دیپلماسی، گفتگو و تعامل و همه ابزارهای غیرقهری برای پیشبرد هدف‌ها و کارویژه‌های دفاعی است که در آن حداکثر بهره‌گیری از ابزارهای غیرنظامی برای کسب بالاترین هدف‌های دفاعی و در نهایت هدف‌های ملی، مدنظر قرار گیرد. (یوسف‌وند و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۲۷).

۶- ثبات‌سازی

دیپلماسی دفاعی سعی در جایگزین کردن تنش با ثبات دارد. این یک تئوری ثبات‌محور است که علاوه بر پیشبرد سیاست‌های کلان ملی، می‌تواند زمینه مناسبی برای مدیریت بحران و محیط امنیتی به شمار آید. بنابراین گام برداشتن در مسیر راهبرد ملی به منظور دستیابی به اهداف کلان نظام، مستلزم برخورداری از امنیت در حوزه‌های مختلف است. نیروهای مسلح در کنار سایر ارکان قدرت ملی، نقشی اساسی در برقراری امنیت ملی ایفا می‌کنند. برخورداری از امنیت ملی در حوزه دریا، مستلزم برخورداری از قدرت دریایی است؛ جایی که به شدت متأثر از تفکر دولتمردان سیاست‌های کلان کشور و اهداف ملی است. (سیفی و همتی، ۱۳۹۹: ۱۵۴).

۷-بستر ساز و تسهیل کننده سیاستهای دفاعی

دیپلماسی دفاعی به عنوان ابزار اجرایی سیاستهای دفاعی-امنیتی، از طریق مراودات دفاعی که در سطوح مختلف بین‌المللی صورت می‌دهد، زمینه‌های لازم را برای تحقق سیاست‌های دفاعی فراهم می‌کند. دیپلماسی دفاعی داده اطلاعات و مهم، مهارت‌ها، تجربیات و اندوخته‌ها و آموخته‌های آشکار و پنهان طرف مقابل را شناسایی و معرفی می‌نماید و با بهره‌گیری از آنها، به ارتقای سطح دانش و تخصص، حل مشکلات پیش رو، اخذ تصمیم‌های عقلانی، مدیریت بهینه سازمانهای دفاعی و افزایش توانایی‌ها و قابلیت‌ها و در نتیجه به پیشبرد و تحقق سیاستهای دفاعی-امنیتی کمک می‌کند. از طریق دیپلماسی دفاعی، دانش تخصصی و اطلاعات لازم از محیط پیرامونی و بین‌المللی کسب می‌شود، برآوردی از توانایی‌ها و قابلیت‌های دیگران به دست می‌آید، متغیرهای مداخله‌گر در پایداری و یا ناپایداری امنیت بین‌المللی شناسایی می‌شوند که مجموعه این اطلاعات باعث می‌شود در تصمیم‌گیری‌های بعدی و فرایندهای سیاست‌گذاری دفاعی با رویکردی عقلانی و منطقی عمل شود. بنابراین، می‌توان گفت که در دنیای پیچیده امروزی و در عصر ارتباطات و اطلاعات، دیپلماسی دفاعی ابزار و سازوکار مهمی در اجرای آسان‌تر سیاستهای دفاعی به حساب می‌آید و از جایگاه مهمی برخوردار است. (یوسف وند و دیگران، ۱۳۹۸: ۸-۱۲۷).

تهدیدات سیاسی-امنیتی اقلیم کردستان عراق علیه جمهوری اسلامی ایران

۱- ملی‌گرایی کردها

تقویت ملی‌گرایی در کردستان عراق زمینه ساز شکل‌گیری تهدیدات جدی برای جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. شواهد و قرائن موجود گویای آن است که در آینده متغیرهایی از قبیل حمایت کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛ به خصوص رژیم صهیونیستی، از استقلال کردستان در کنار مرزهای غربی ایران و کردهایی که قرابت‌های فرهنگی، مذهبی و هویتی با آن سوی مرزها دارند، بر روند واگرایی کردهای ایرانی و مرکزیت‌گریزی آن‌ها تأثیرات خود را داشته باشد؛ زیرا این کشورها سال‌هاست با تمام امکانات خود در این منطقه در فکر به چالش کشیدن امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران هستند. بدترین و نامطلوب‌ترین سناریوی ممکن برای کشورهای دارای جمعیت کرد، استقلال کردستان عراق است؛ زیرا هم کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از این سناریو حمایت می‌کنند و هم وضعیت نابسامان عراق به گونه‌ای است که احتمال این استقلال را بیشتر می‌کند.

در حالی که کردهای ایران از ظهور یک کردستان مستقل در شمال عراق ابراز خوشحالی می‌کنند، به نظر می‌رسد میزان وابستگی و ارتباط آن‌ها به یک کردستان مستقل، بسته به عوامل متعددی از وابستگی‌های قبیله‌ای زبانی و مذهبی به موقعیت جغرافیایی در ایران تا ایدئولوژی سیاسی متفاوت خواهد بود. بر اساس مصاحبه‌های انجام شده در داخل ایران توسط مرکز تحقیقات بین‌المللی صلح خاورمیانه در آنکارا در سال ۲۰۱۳ پیوستگی و ارتباطی که کردهای ایران با دیگر کردها احساس می‌کنند، تحت تأثیر موقعیت جغرافیایی آن‌ها در داخل ایران قرار گرفته است. به عنوان مثال، این نظرسنجی نشان داده است که کردهای ایرانی جنوب ارومیه، به نسبت کردهای شمال ایران دارای پیوستگی‌ها و اشتراکات نزدیک‌تری با کردهای عراق هستند. به طور کلی واکنش کردهای ایران به دلایل فرهنگی نیز ممکن است از کردهای خارج از کشور متفاوت باشد، زیرا به دلیل تشابهات و اشتراکات بین دو فرهنگ فارسی و کردی، کردهای ایران نسبت به کردهایی که در ترکیه، عراق یا سوریه زندگی می‌کنند، بیشتر تمایل به وابستگی به کشورشان دارند. در کنار این خطوط و علیرغم توجه متخصصان و تحلیل‌گران به احزاب سیاسی کرد و شورشیان، اکثر فعالیت‌های سیاسی که نسل جوان کردی ایران در آن شرکت می‌کنند، بخشی از فعالیت‌های گسترده جامعه مدنی ایران است که خواستار تعمیق دموکراسی عمومی و بهبود وضعیت اقتصادی است (پورااحمدی و قیاسی، ۱۳۹۹: ۱۷).

از منظر تهران، شکل‌گیری دولت کردی در عراق از ابعاد مختلف به عنوان تهدیدی برای امنیت ملی ایران محسوب می‌شود. اثرگذاری خودمختاری و استقلال کردی در عراق بر کردهای ایران به عنوان تهدیدی نرم، یکی از نگرانی‌های تهران محسوب می‌شود. تجزیه عراق در نتیجه استقلال کردی و گسترش بی‌ثباتی در مرزهای غربی ایران و همچنین تضعیف عراق به عنوان متحد نزدیک تهران در منطقه، از دیگر دلایل مخالفت ایران با استقلال کردی است. بر این اساس است که ایران به یکی از بازیگرانی تبدیل شده که نقشی کلیدی را در ممانعت از پیشرفت روند استقلال کردی در عراق داشته است (اسدی، ۱۳۹۹: ۱۶۸-۱۶۷).

۲- تهدیدات ناشی از فدرالیسم

شکل‌گیری نظام فدرال در عراق و قرار گرفتن بخش عمده نواحی کردنشین این کشور تحت لوای حکومت ناحیه‌ای کردستان، موجب شده است که اندیشه سیاسی فدرالیسم به عنوان پارادایم غالب نه تنها در کردستان عراق، بلکه در بین اکراد سایر کشورهای خاورمیانه از جمله ایران نیز توسعه یابد. اندیشه سیاسی فدرالیسم از مدل شمال عراق به تدریج در بین کردهای سایر کشورها انتشار می‌یابد. و نگرانی ترکیه و تا حدودی ایران و سوریه را افزایش داده است. این جریان موجب تغییر و ارتقاء شعار سنتی احزاب و گروه‌های کرد مخالف ایرانی از «خودمختاری» به «فدرالیسم» گردیده است. در سال‌های اخیر و بعد از تأسیس نظام فدرالی در عراق و تشکیل حکومت ناحیه‌ای کردستان در شمال آن کشور، مخالفان کرد ایرانی نیز در تحلیل‌های خود با اقتباس از وضعیت کردهای عراق، نسخه فدرالیسم را برای ایران به عنوان گزینه‌ای مناسب معرفی و تبلیغ می‌کنند. از جمله حزب دموکرات کردستان ایران در مصوبات کنگره‌های سیزدهم و چهاردهم خود، فدرالیسم را به عنوان برنامه و شعار استراتژیک این حزب تعیین و اعلام نموده است (پیشگاهی فرد و نصرالهی زاده، ۱۳۹۱: ۱۹۶).

پس از تصویب فدرالیسم عراقی شهرهای مناطق کردنشین ایران از امتیازات سیاسی که اقلیم کردستان عراق به دست آورده‌اند، به عنوان یک پیروزی بزرگ برای قوم کرد یاد کرده که باید مورد پی‌گیری کردهای مناطق کردنشین ایران قرار گیرد. آنان در هم‌نوایی با اقلیم کردستان عراق شروع به راهپیمایی کرده، شعارهایی با مضامین مطالبات قومی سر داده و خواهان شرایطی مشابه این اقلیم برای مناطق کردنشین ایران شدند. به عنوان نمونه «راهپیمایی مردم سندج به درگیری با مأموران دولتی تبدیل شد. آنان با تجمع در مراکز اصلی شهر، تعداد زیادی از اماکن دولتی و عمومی از جمله مساجد شیعیان و ناحیه مقاومت بسیج را آتش زده و تخریب کردند. مردم مریوان نیز در یکی از میادین اصلی شهر به رقص و پایکوبی پرداخته و با سر دادن شعارهایی در حمایت از کومله، دموکرات و پژاک، تندیس شهید حسین فهمیده را پایین کشیدند. کردها در شهرهای بانه و سقز هم راهپیمایی کرده و با سر دادن شعارهایی علیه جمهوری اسلامی، با مأموران امنیتی درگیر شدند (حیدری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۶۹-۱۶۸).

از دیگر تهدیدات فدرالیسم علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران این است که این امر، به عنوان منشأ تجزیه و تأثیر آن بر قومیت‌های منطقه به ویژه همسایگان عراق هر یک به نوعی تحت تأثیر تحولات و ساختار داخلی سیستم حاکمیتی عراق قرار می‌گیرند. اگر سیستم فدرالیسم به عنوان ساختاری جدید در منطقه یعنی عراق بعد از اشغال در نظر بگیریم که با طرح خاورمیانه بزرگ و تلاش آمریکا برای پیشبرد دموکراسی و فدرالیسم در این منطقه باشد، قطعاً این امر نگرانی‌های جدی را برای بسیاری از کشورهای همسایه عراق که به شکلی دموکراتیک اداره نمی‌شوند پدید خواهد آورد و تجزیه عراق و امکان روی کار آمدن حکومت‌های مستقل کردی نیز یکی دیگر از نگرانی‌های برخی از کشورهای منطقه همچون ایران، به وجود خواهد آورد (سلطانی نژاد، ۱۳۸۴: ۷).

همچنین اندیشه فدرالیسم، موجب تغییر و ارتقاء شعار سنتی احزاب و گروه‌های کرد مخالف ایرانی از «خودمختاری» به «فدرالیسم» گردیده است. در سال‌های اخیر و بعد از تأسیس نظام فدرالی در عراق و تشکیل حکومت ناحیه‌ای کردستان در شمال آن کشور، مخالفان کرد ایرانی نیز در تحلیل‌های خود با اقتباس از وضعیت کردهای عراق نسخه فدرالیسم را برای ایران به عنوان گزینه‌ای مناسب معرفی و تبلیغ می‌کنند. از جمله حزب دموکرات کردستان ایران در مصوبات کنگره‌های سیزدهم و چهاردهم خود، فدرالیسم را به عنوان برنامه و شعار استراتژیک این حزب تعیین و اعلام نموده است.

همچنین، استقرار نظام فدرالیسم در کردستان و به رسمیت شناختن زبان کردی همپا و هم‌وزن زبان عربی به عنوان یکی از دو زبان رسمی کشور اخذ امتیازات فراقدرالی و توقف روند تعریب، همگی در زمره تحولات و تأثیرپذیری‌های ساختار نظام سیاسی عراق از ناسیونالیسم قومی است که در صورت نهادینه شدن قطعی آن در این کشور می‌تواند ایالات متحده آمریکا را در موضعی مناسب‌تر برای طرح گسترده الگوی دموکراسی در خاورمیانه بزرگ قرار داده و قدرت چانه‌زنی این کشور را با کشورهای همسایه عراقی علی‌الخصوص کشور ایران به عنوان بازیگر منطقه و مخالف با دولت آمریکا افزایش داده و تحرکاتی تازه در مناطق کردنشین ایران تأثیرپذیری آن از نظام فراقدرالیستی در عراق متأثر باشد (مقصودی، ۱۳۸۴: ۱۴۲).

۳- نفوذ رژیم صهیونیستی در کردستان عراق

توجه رژیم صهیونیستی به کردهای عراق، تمایل این کشور به نزدیکی با ملت‌های بدون دولت است. به باور یهودیان، ملت‌های نظیر کرد که فاقد دولت‌اند دارای مشترکات تاریخی زیادی با یهودیان هستند و می‌توانند متحدان خوبی برای هم باشند. به طور کلی سیاست رژیم صهیونیستی در قبال کردها بر پایه منافع استراتژیک این رژیم استوار است نه بر پایه اصطلاح دفاع از حقوق اقلیت‌ها. هدف اصلی رژیم صهیونیستی از تعقیب این سیاست، پیدایش کانون جدید بحران در منطقه است. رژیم صهیونیستی معتقد است با حمایت و ایجاد کشوری مستقل برای کردها در شمال عراق، تعادل ژئوپلیتیکی بهتری به نفع این رژیم در شمال خاورمیانه برقرار خواهد شد. از طرف دیگر قدرت چانه‌زنی اعراب با رژیم صهیونیستی به علت تشکیل کشوری غیرعرب در خاورمیانه که مشکلات تاریخی با اعراب داشته و از پتانسیل رابطه خوب با رژیم صهیونیستی برخوردار است، کم خواهد شد. رژیم صهیونیستی می‌تواند با تجزیه عراق، سبب کاهش تهدیدات علیه خود شده و به بر هم خوردن موازنه قدرت در منطقه به نفع خویش عمل کند. همچنین رژیم صهیونیستی درصدد است با تشکیل گروه‌های شبه‌نظامی در میان کردها، اهرم فشاری در منطقه ایران ایجاد کند. به موازات آن رژیم صهیونیستی در تلاش است با تشکیل حکومت مستقل کرد، زنجیره میان شیعیان که از پاکستان تا لبنان امتداد دارد را قطع کند. باید توجه داشت که ایجاد اختلافات فرقه‌ای و قومی در منطقه ضمن آنکه باعث افزایش قدرت چانه‌زنی رژیم صهیونیستی در منطقه می‌شود؛ می‌تواند اهرم فشاری بر علیه کشورهایی باشد که دشمن رژیم صهیونیستی محسوب می‌شوند (معین‌الدینی، ۱۳۸۵: ۱۳۸).

اتحاد طبیعی رژیم صهیونیستی و کردهای عراق در واقع ادامه راهبرد امنیت ملی و سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در خاورمیانه برای خروج از انزوا و گسترش حضور خود در منطقه است. با توجه به تحولات جدید کردستان عراق و گسترش فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کردها در این کشور، این موضوع زمینه مناسبی را برای توسعه حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان عراق ایجاد کرده است. بر این اساس، رژیم صهیونیستی پس از سال ۲۰۲۳ همکاری‌های پنهان و گسترده‌ای را با کردها آغاز کرده و با حضور مستقیم در منطقه یا تأثیرگذاری بر فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی کردستان، به دنبال ایجاد یک متحد استراتژیک جدید در خاورمیانه بر اساس دکترین اتحاد پیرامونی است. این موضوع حساسیت دولت‌های منطقه به ویژه چهار کشور ایران، عراق، سوریه و ترکیه را نسبت به تعاملات رژیم صهیونیستی و کردها افزایش داده و به اخبار و اطلاعات منتشر شده درباره حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه دامن زده است. به گونه‌ای که در برخی موارد به ویژه در رسانه‌های ترکیه و کشورهای عربی منطقه، ابعاد این روابط تا حد زیادی بزرگ شده و گسترش یافته است. (موگویی، ۱۴۰۳: ۱۰۱-۱۰۰).

حضور رژیم صهیونیستی در کردستان عراق همواره توأم با بسترها و زمینه‌هایی بوده که نزدیکی کردها و رژیم صهیونیستی را تسهیل نموده و برقراری روابط و نفوذ رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان را هموار کرده است. از جمله این زمینه‌ها عبارتند از: ۱- پیشینه تاریخی حضور اقلیت یهودی در عراق که باعث می‌شود رژیم صهیونیستی همواره نسبت به این منطقه چشم طمع داشته باشد. ۲- اختلافات داخلی کردها ۳- گرایشات سکولاریستی و قوم‌گرایانه رهبران کرد ۴- دشمنی مشترک کردها و رژیم صهیونیستی با اعراب ۵- آرزوی دیرینه کردها برای کسب استقلال سیاسی و تشکیل دولت فراگیر کردی و نیاز آن‌ها به وجود حامیان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای (اخوان کاظمی و دیگران، ۱۳۹۶: ۶).

حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان عراق در راستای تحقق اهداف راهبردی این رژیم از جمله ایجاد یک متحد استراتژیک جدید در منطقه است که در نهایت می‌تواند تهدیدات امنیتی جدی (مانند ایجاد منطقه استراتژیک برای رژیم صهیونیستی در نزدیکی مرزهای ایران، مقابله با حضور و نفوذ ایران در عراق، ایجاد محیط بحرانی با حمایت از تجزیه جمهوری کردستان عراق و غیره) باشد. (نجفی، ۱۴۰۳: ۲۰).

اتحاد رژیم صهیونیستی با کردها زمینه نفوذ بیشتر آن در منطقه را به وجود می‌آورد. این نفوذ که به شکل‌های مختلف مانند نفوذ سیاسی، اقتصادی، امنیتی است، از طریق حضور مستقیم نیروهای سیاسی- نظامی و امنیتی رژیم صهیونیستی در کردستان، جاسوسی آنان علیه سوریه، عراق، ترکیه و به ویژه ایران و با استقرار دستگاه‌های جاسوسی در مرزهای کردستان بزرگ، نفوذ در سیستم اقتصادی منطقه با مشارکت در پروژه‌های اقتصادی کردستان تحقق می‌یابد. به عبارت دیگر، رژیم صهیونیستی با نزدیک شدن به کردها، در ایران، عراق، سوریه و ترکیه برای خود چشم و گوش به دست می‌آورد. از سوی دیگر، رژیم صهیونیستی تلاش

می‌کند تا با یافتن نقطه اتکایی در کردستان عراق، از وابستگی مطلق به ترکیه برای گسترش عمق استراتژیک خود در شمال خاورمیانه بکاهد.

جمهوری اسلامی ایران ۱۳۳۶ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق دارد که حدود ۵۰۰ کیلومتر آن متعلق به مناطق کردنشین است. با تشکیل اقلیم کردستان عراق، روابط ایران با آن‌ها عموماً حسنه بوده است. هرچند با برگزاری همه‌پرسی استقلال در سال ۲۰۱۷، این روابط دچار تنش شده و سطح مناسبات را کاهش داده است. با این وجود، همواره تحولات کردستان عراق برای ایران مهم بوده و باعث ایجاد نگرانی‌هایی شده است (منصوری حمل‌آبادی، ۱۳۷۶: ۲۳).

۴- نفوذ آمریکا در کردستان عراق

طی چند سال اخیر، سیاست خارجی آمریکا در کردستان عراق را می‌توان به صورت ذیل خلاصه کرد: اهداف راهبردی ایالات متحده در عراق به طور کلی عبارت است از: دموکراسی‌سازی، امنیت انرژی، حمایت و تقویت بازار آزاد و ترویج لیبرال - دموکراسی، تأمین و تضمین ثبات رژیم صهیونیستی، روی کار آوردن حکومتی سکولار و متحد غرب در عراق، تلاش جدی برای صدور نفت کردستان عراق به رژیم صهیونیستی، تقویت حکومت اقلیم کردستان به عنوان ابزاری برای کنترل کشورهای از جمله ایران، ترکیه و سوریه، تلاش برای کاهش نفوذ ایران در عراق، حمایت از احزاب اپوزیسیون ایرانی مستقر در اقلیم کردستان برای اقدام علیه ایران. این سیاست‌ها، کردستان عراق را به موضوعی حساس و استراتژیک در سیاست خارجی ایالات متحده تبدیل کرده است. در راستای رسیدن به این اهداف، ایالات متحده آمریکا کمک‌های اقتصادی و لجستیکی متعددی را به کردها اعطا کرده است و همچنین، برای برقراری روابط دوستانه مابین لیست العراقیه (ائتلاف سنی‌ها) و شیعیان سکولار طرفدار آمریکا و کردها با هدف تضعیف گروه‌های طرفدار ایران نیز اقدامات متعددی انجام داده است (دهش و شوهانی، ۱۴۰۲: ۱۲۱).

حضور آمریکا در عراق یکی از مهمترین تهدیدهای عراق جدید برای جمهوری اسلامی و زمینه‌ساز مشکلات فراوانی برای ایران می‌باشد. حضور آمریکا در عراق گذشته از تهدیدهای امنیتی، زمینه‌ساز جلوگیری از گسترش قدرت نفوذ ایران در ابعاد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی است. مسئله‌ی تهدیدهای امنیتی مناطق کُردنشین ایران از مشکلات دیگری است که به حضور آمریکا در اقلیم کردستان عراق برمی‌گردد. «آمریکایی‌ها همواره با داشتن نیروهایی در مرزهای مشترک، زمینه‌ساز تهدیدهای امنیتی در مرزهای ایران بوده‌اند. ایران از نگاه آمریکا بزرگترین تهدید امنیت ملی پیش روی این کشور و پیروزی ایران در عراق نیز به منزله‌ی افزایش قدرت منطقه‌ای ایران می‌باشد. استقلال‌خواهی اقلیم کردستان عراق اگرچه به لحاظ ذهنی و عاطفی تأثیراتی بر کردهای ایران داشته و ناسیونالیسم کردی را در مناطق کردنشین ایران تقویت نموده، اما حضور آمریکا در این اقلیم حتی در سطوح متوسط و یا ضعیف هم مرزهای غربی کشور و تمامیت ارضی این مناطق را با تهدیدهای اساسی مواجه می‌کند. «دولت آمریکا با حمایت کردها، زمینه‌ی سقوط صدام را فراهم کرد و دست آنان را بیش از سایر گروه‌ها در بازپهای داخلی و منطقه‌ای باز گذاشته و آنها نیز با استفاده از موقعیت و فرصت فراهم آمده، حوزه‌ی نفوذ خود را افزایش داده‌اند». هدف آمریکا از دخالت در مسئله‌ی کردها، پیشبرد منافع استراتژیک خود در منطقه و در راستای منافع رژیم صهیونیستی می‌باشد.

گروه‌های تجزیه‌طلب کومله، دموکرات و پژاک در تحلیل‌های خود با اقتباس از وضعیت کردهای عراق، نسخه‌ی فدرالیسم را برای ایران به عنوان گزینه‌ی مناسب معرفی و تبلیغ نمودند. در واقع تأسیس خودمختاری سبب گردیده تا مشروعیت دولت‌های دارای گروه‌های قومی و مذهبی زیر سؤال برود و این اقلیم توانسته است اقداماتی را فراتر از مرزهای رسمی انجام بدهد و با برخورداری از منابع اقتصادی و اجتماعی، توجه قدرت‌های خارجی را به خود جلب کند. به نظر می‌آید چنین اقدامهایی اگرچه در کوتاه مدت باعث سرنگونی دولت‌ها نمی‌شود، اما می‌تواند به مرور تغییرات قابل توجهی در سیاست‌های داخلی به وجود آورد و این کشورها را دگرگون و با بحران قومی مواجه کند. در واقع «استقلال‌خواهی این اقلیم تحت نظر آمریکا به عنوان یک قدرت جهانی رقیب ایران هدایت می‌شود و اقلیم کردستان عراق نیز با رویکرد تجزیه‌طلبی و استقلال‌خواهی توانسته محیطی را فراهم کند که فی‌نفسه برای تمامیت ارضی مناطق کردنشین ایران خطرآفرین باشد.

۵- پذیرش احزاب ضد انقلاب کرد ایرانی توسط اقلیم کردستان عراق

یکی از آثار قدرت و ساختاریابی کردستان عراق، پذیرش حضور احزاب معارض کردی ایران در کردستان عراق به واسطه اشتراکات قومی و زبانی آن‌ها است. یقیناً روند دمکراسی انجمنی، این قدرت و استقلال را به کردستان عراق داد که امروز مستقل از دولت مرکزی، احزاب ضد انقلاب کردی ایران را به بهانه هم قوم بودن و کرد بودن پذیرا باشد. این مسأله می‌تواند زمینه‌های تأثیرگذاری و فعالیت آن‌ها بر جامعه قومی کردی ایران را تسریع نماید. پس از صدام، اقلیم کردستان عراق این احزاب قومی مخالف ایران را پذیرفت و آن‌ها پایگاه‌های خود را در این سرزمین به پشتوانه اقلیم کردستان عراق دایر کردند. «ملا عبدالله حسن‌زاده، دبیر کل حزب دمکرات کردستان در سال ۲۰۰۵، با رهبران کردستان عراق دیدار کرد و به مقامات کرد عراقی به خاطر تصویب قانون اساسی دولت عراق که طی آن سیستم فدرالی و حقوق عمومی کردها رسمیت یافته بود تبریک گفت». این تبریک را می‌توان سرآغاز همدلی عاطفی میان معارضین کرد ایرانی با مقامات کرد عراقی دانست (محمدی و دیگران، ۱۴۰۱: ۹۴).

کلیه احزاب و گروه‌های مخالف کرد ایرانی در قلمرو حکومت ناحیه‌ای کردستان عراق مستقر شده‌اند. آنها آزادانه به فعالیت سیاسی و به ویژه رسانه‌ای علیه نظام جمهوری اسلامی ایران می‌پردازند. برخی از این گروه‌ها از جمله «پژاک» به اقدامات مسلحانه علیه ایران نیز دست می‌زنند. دولت ناحیه‌ای کردستان عراق اگرچه روابط خود را با ایران، ترکیه و سوریه حفظ کرده است، اما نحوه تعامل آن با مخالفین کرد این سه کشور به گونه‌ای است که آنها با حمایت مادی و معنوی شخصیت‌های کرد عراقی به فعالیت خود ادامه می‌دهند (کوچرا، ۲۰۰۳: ۲۶۰-۲۴۷).

به نظر می‌رسد از جمله عوامل تسهیل کننده تهدیدات نرم سیاسی، حمایت از گروه‌های کرد ایرانی در داخل سرزمین کردستان عراق باشد؛ چه اینکه، مناطق اقلیم کردستان عراق همواره مکانی برای پناه دادن به گروه‌های کرد نواحی داخلی ایران بوده است. در این زمینه به دلیل نزدیکی حزب دمکرات کردستان ایران به حزب دمکرات عراق، مناطق تحت نفوذ آن‌ها در دهوک و اربیل، پناهگاهی برای این حزب بوده است. در طرف مقابل نیز حزب میهنی حزب کومله را در مناطق تحت نفوذ خود مورد حمایت قرار داده است. (مسعودنیا و دیگران، ۱۳۹۶: ۴۵-۴۴).

اپوزیسیون کردی ایران که مقیم اقلیم می‌باشد، به خاطر دسترسی به هزاران کرد فارس‌زبان و غیرشیعه، جدیدترین و جدی‌ترین اطلاعات ایران را در دسترس دارد. از حدود سال ۱۳۹۷ که شاخه‌هایی از این اپوزیسیون رفتار نظامی و خشونت‌بار را اختیار کرده‌اند، این موضوع اهمیت امنیتی شایان وصفی یافته است. در طول نیم قرن اخیر، اقلیم کردستان در مواردی به مثابه نیروی واسط و مزاحم برای اعمال سیاست‌های کشورهای مخالف ایران عمل نموده است که در این راستا اسکان و حمایت از نیروهای مخالف کردی در خاک اقلیم و انجام عملیات‌های خرابکاری در داخل ایران را می‌توان اشاره نمود. عربستان به عنوان رقیب و دشمن جمهوری اسلامی ایران، خواستار حمایت مادی از اقلیم است تا مرزهای ایران را دچار چالش کند و این موضوعی است که در مراودات بین جمهوری اسلامی ایران با اقلیم مورد تأکید بوده و همواره ایران خواستار جلوگیری از حضور و فعالیت خرابکارانه گروه‌های مخالف کردی از خاک اقلیم بوده و در مواردی سبب عکس‌العمل و انجام حملات نظامی از سوی ایران در مقابل عملیات‌های خرابکارانه گروه‌های کردی که از خاک اقلیم وارد جمهوری اسلامی می‌شوند، شده است و این موضوع در صورت حمایت مالی و تسلیحاتی دشمنان نظام از جمله رژیم صهیونیستی و عربستان می‌تواند تهدیدی برای جمهوری اسلامی ایران باشد. عربستان سعودی با ایجاد کنسولگری در اربیل و افزایش روابط خود سعی نموده که نقش خود را در اقلیم افزایش دهد. هدف اصلی عربستان از ارتقاء روابط خود با اربیل، تأثیرگذاری بیشتر بر تحولات عراق و اقلیم، در راستای منافع خود و جلوگیری از تأثیرگذاری بیشتر ایران در این مناطق می‌باشد تا بتواند نقش ایران را در این منطقه کاهش دهد و با حمایت از گروه‌های مخالف کردی ایران، امنیت ملی ما را با چالش مواجه نماید (نصری و رضایی، ۱۳۹۸: ۱۸۸).

افزایش مطالبات قومی در جامعه کردی ایران را می‌توان از اثرات مهم قدرت‌گیری کردستان عراق و دمکراسی انجمنی در عراق برشمرد و با وجود نبودن تبعیض قومی در داخل کشور؛ درخواست‌هایی مانند آزادی بیان، رواج زبان و فرهنگ کردی، رفع تبعیض اقتصادی-اجتماعی و آبادانی مناطق گردنشین، داشتن اختیارات و حق مشارکت سیاسی و... را باید از جمله درخواست‌های کردهای ایران برشمرد که متأثر از تحولات اقلیم کردستان عراق، روند رو به رشد داشته است. در تداوم این تأثیرات، اثرپذیری سیاسی نمایندگان مجلس مناطق گردنشین ایران را نیز می‌بایست اضافه کرد. نمایندگان استان‌های مختلف گردنشین پس از وقایع عراق،

فراکسیون کرد را تشکیل دادند که طبق گفته حمیدی، نماینده ادوار کرد مجلس شورای اسلامی، هدف آن‌ها جذب نیروهای قومی کرد در بدنه دولت بوده است. البته این ایده بعدها به هم خورد، اما هدف دیگر آن‌ها از تشکیل فراکسیون کرد، دقیقاً همان شکل‌دهی ائتلاف‌های پارلمانی منطبق بر هویت قومی است (با هر حزب و جناح دیگری) که در دمکراسی انجمنی نیز مشاهده نمودیم یکی از ارکان این حالت ائتلاف‌های پارلمانی است. شکل‌گیری فراکسیون کرد یعنی یک نیروی قومی تأثیرگذار قابل ائتلاف با دیگر جریان‌ها در مجلس شورای اسلامی (محمدی و دیگران، ۱۴۰۱: ۹۵-۹۴).

آثار تثبیت دمکراسی انجمنی و قدرت‌گیری کردهای عراق به همین جا ختم نمی‌شود و شواهد مثال زدنی در حوزه فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نیز دارد. جشن و شادی کردهای ایران پس از برگزیده شدن جلال طالبانی به عنوان رئیس جمهور عراق، شاید نمونه آن پس از ۲۰۰۵ و تثبیت فدرالیسم در عراق باشد. تجمعات و جشن و شادمانی شهرهای کردنشین ایران پس از فراندوم استقلال کردستان عراق در سال ۱۳۹۶ نیز نمونه دیگر آن است. یورو نیوز از آن این‌گونه یاد می‌کند: «عصر و شب دوشنبه کردهای ساکن استان کردستان و برخی شهرها در آذربایجان غربی در استقبال از همه‌پرسی اقلیم کردستان عراق به جشن و پایکوبی پرداختند و رویکرد مثبتی به همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان دارند. در این خصوص به نظر می‌رسد افکار عمومی کردهای ایرانی بیشتر از کردهای دیگر کشورها نظیر ترکیه و سوریه درگیر مسئله فراندوم اقلیم کردستان و حواشی آن شدند. این یعنی مقدمه شکل‌گیری یک استقلال هویتی و نوعی واگرایی و تقویت گرایش هویت قومی به ضرر همگرایی ملی (محمدی و دیگران، ۱۴۰۱: ۹۵).

مطالبات گروه‌های تجزیه‌طلب کردی در مناطق کردنشین ایران علاوه بر تأثیرپذیری از ایده‌ی استقلال‌خواهی اقلیم کردستان عراق که باعث تقویت هویت کردی در منطقه شده، به دلیل کاهش جدی اقتدار حکومت مرکزی عراق و متأثر از اقدام‌های تحریک‌آمیز رژیم صهیونیستی و آمریکا هم بوده و زمینه را برای سوءاستفاده گروه‌های تجزیه‌طلب کردی از موقعیت سیاسی و جغرافیایی اقلیم کردستان عراق فراهم کرده است. «اسناد لانه جاسوسی آمریکا در سال ۱۳۵۸ افشا نمود که رژیم صهیونیستی‌ها و آمریکایی‌ها امیدوار بودند اگر کردها و سایر گروه‌های قومی در راستای اهداف مشترک با همدیگر متحد شوند، می‌توانند جمهوری اسلامی را سرنگون سازند. آنان پس از انقلاب اسلامی مداوم به دنبال تحریک اقوام ایرانی به ویژه کردها برای فشار بر جمهوری اسلامی بوده‌اند. آمریکا برای رسیدن به چنین هدفی از احساسات ناسیونالیسم کردی، اختلافات مذهبی، فقر فرهنگی، اقتصادی و نقاط ضعف شخصیت‌های وابسته سوءاستفاده کرده و با کمک‌های نظامی و مالی درصدد بوده تا کشور ایران را تجزیه کند. بنابراین در راستای عملیاتی کردن طرح تجزیه‌ی ایران در همان ماه‌های نخست پیروزی انقلاب از طریق پیمان ناتو به حزب دموکرات کردستان ایران کمک مالی نمود» (حیدری و دیگران، ۱۳۹۹: ۹۸-۹۷۷).

راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در جهت مقابله با تهدیدات سیاسی، امنیتی اقلیم کردستان

۱- تقویت توان موشکی و امنیتی

جمهوری اسلامی ایران با توجه به طیف وسیع تهدیدات اقلیم کردستان عراق، موشک‌ها را به عنوان جز مهم راهبرد بازدارندگی نظامی خود در نظر گرفته‌اند؛ زیرا موشک‌ها اساساً بازدارنده‌اند. (ملالو و جعفری، ۱۳۹۷: ۷۶-۷۵). در واقع، برای جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری در حال پیشرفت، سیاست دستیابی به تکنولوژی دفاعی برای حفظ و تأمین امنیت ملی در جهت دفع تهدیدات مختلف اقلیم کردستان عراق ضروری بوده و لذا آن را مدنظر قرار داده است. بنابراین رژیم‌هایی مانند رژیم کنترل تکنولوژی موشکی، هزینه دستیابی و ارتقای تکنولوژی موشکی را برای ایران مشکل می‌کند. هرچند به لحاظ هزینه فایده با دستیابی ایران به تکنولوژی موشکی در ابعاد مختلف باعث افزایش ضریب امنیت ملی ایران شده است، اما دستیابی ایران به موشک‌های شهاب ۱ و ۲ و ۳ با واکنش بین‌المللی همراه بود که در ضمیمه قطعنامه‌های شورای امنیت علیه ایران، ضمیمه رژیم کنترل تکنولوژی موشکی به کار رفته بود. پس از توافق در برنامه‌ی هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران و اجرایی شدن برجام نیز شورای امنیت به الحاق قطعنامه‌ای که منظم به ترتیبات امنیتی‌سی‌آر می‌باشد، سعی در کنترل و از بین بردن فعالیت‌های موشکی ایران دارد. (امینیان و ضمیری جیرسرای، ۱۳۹۵: ۵۹).

همان گونه که ذکر شد، حضور گروه‌هایی که با حاکمیت ایران مخالف هستند، نظیر گروه‌های جدایی طلب کرد، یکی از بزرگترین نگرانی‌های امنیتی ایران در شمال عراق محسوب می‌شود. ایران برای مقابله با این تهدیدات، دیپلماسی نظامی و امنیتی خود را تقویت کرده است. همکاری اطلاعاتی با مقامات کردستان عراق و تبادل اطلاعات امنیتی بخشی از این تلاش‌ها است. در مواردی که ایران احساس کرده امنیت مرزهایش مورد تهدید قرار گرفته، اقدام به انجام عملیات نظامی و حملات موشکی علیه مواضع این گروه‌ها در مناطق شمال عراق کرده است. این عملیات‌ها به نوعی نمایش قدرت ایران نیز می‌باشند تا پیام محکمی به مخالفان و بازیگران خارجی ارسال کنند.

در دی ماه ۱۴۰۲ سپاه پاسداران با استفاده از موشک‌های شهاب ۱ و ۲ مواضع گروه‌های وابسته به رژیم صهیونیستی را در اقلیم کردستان مورد هدف قرار داد. این گروه‌ها بنا به گفته وزارت امور خارجه ایران، مورد حمایت رژیم صهیونیستی و به طور مشخص موساد بوده‌اند. در این رابطه ناصر کنعانی سخنگوی سابق وزارت امور خارجه این حملات را «حق مشروع و قانونی خود برای برخورد بازدارنده با منابع تهدید کننده امنیت ملی و نیز دفاع از امنیت شهروندان خود و تنبیه جنایتکاران» توصیف کرد. (یورو نیوز، ۲۰۲۴/۱/۱۶).

مزیت موشک‌ها در قبال تهدیدات ناشی از اقلیم کردستان عراق این است که علاوه بر هزینه پایین و دقت مناسب برای کشورهای که توانایی‌شان در مورد دستیابی و نگهداری و استفاده از نیروی هوایی محدود است، بسیار به صرفه است و برای کشورهای که از نیروهای متعارف قدرتمندی برخوردار نیستند، ساخت موشک‌های بالستیک این امکان را فراهم می‌کند که در عرصه نظامی هم از قدرت راهبردی برخوردار شوند و هم در این عرصه از فناوری نظامی بین‌المللی عقب نباشند. بنابراین، برای ایران چنین فناوری مهم تسلیحاتی منجر به آن شد که از وابستگی به خارج و ممنوعیت دسترسی به تسلیحات پیشرفته در شرایط تحریم جلوگیری شود، نیازهای ایران برای مقابله رفع شود و همچنین نمادی حیاتی برای رقابت فناورانه در عرصه بین‌المللی باشد. از این رو، ایران در عرصه تحقیق و توسعه انواع موشک‌ها گام برداشت تا جایی که امروزه از قدرت‌های مهم موشکی در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی است. (یاری، ۱۳۹۸: ۵۳).

برنامه موشکی ایران در قبال تهدیدات اقلیم کردستان عراق، نگاهی به چیدمان و آرایش صنایع نظامی ایران در زمینه توسعه و ساخت انواع موشک و سامانه‌های موشکی پدافندی نشان می‌دهد که جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر صنایع موشکی خود دنبال ابزاری قدرتمند بوده که از تجاوز دشمن جلوگیری نماید و در صورت هر گونه تجاوز، پاسخ مناسب و قاطع را به آن بدهد. در واقع، موشک‌های بالستیک به عنوان مرکز موضع و هدف بازدارندگی ایران قابل شناسایی هستند، زیرا دشمن مطمئن خواهد بود که در صورت هر گونه حمله نظامی، با پاسخ موشکی گسترده روبرو می‌شود. با توجه به این واقعیت، به اعتقاد کارشناسان غربی، ایران حتی اگر هواپیماهای نظامی جدید و پیشرفته را در آینده به دست آورد، موشک‌های بالستیک به نقش برجسته خود در ساختار دفاعی ایران و به دلیل نقش بازدارنده ادامه خواهند داد. در واقع، بر اساس اصل بازدارندگی به عنوان هدف صنایع موشکی ایران و تأکید این کشور بر موشک‌های خود و استفاده از موشک‌های مختلف به شکل بارشی برای در هم شکستن سامانه دفاع موشکی، منجر به این شده که موشک‌های ایران تأثیر روانی ویژه‌ای داشته باشند و عاملی برای بازدارندگی مؤثر شوند و ضعف در نیروی هوایی این کشور را به میزان زیادی جبران کنند. (یاری، ۱۳۹۸: ۵۷-۵۶).

۲- مخالفت جمهوری اسلامی ایران با روند تجزیه طلبی در اقلیم کردستان عراق با استفاده از ابزارهای دیپلماسی دفاعی

به موازات نزدیکتر شدن اقلیم کردستان به برگزاری همه پرسی جدایی، جمهوری اسلامی اعتراض خود را نسبت به این امر نشان داد. تهران تأکید داشت که در مقابله با تجزیه طلبی‌های اربیل در کنار بغداد خواهد ایستاد و توانایی عملی کردن این تهدید را نیز داشت چرا که حشد الشعبی عنصر نظامی قدرتمند دولت عراق اهرم جمهوری اسلامی محسوب می‌شود. پس از برگزاری همه پرسی جشن‌هایی در برخی از شهرهای کردنشین ایران همچون سنندج و بانه برگزار شد که با مدیریت امنیتی بدون این که به خشونت کشیده شوند پایان یافتند. در جبهه عراق، تهران در هماهنگی کامل با بغداد طرحی را برای بازپس‌گیری نظامی مناطق مورد مناقشه بویژه کرکوک که با منابع نفتی خود پستوانه اقتصادی لازم برای ایجاد کشور کردستان را فراهم می‌ساخت، اجرا کرد.

سردار قاسم سلیمانی چند روز پس از برگزاری فرماندوم برای ادای احترام بر سر مزار جلال طالبانی حاضر شد و از آنجا با برخی از طیف‌های کردی مذاکراتی برای جدا کردن صفوف آنها از بارزانی انجام داد اتحادیه میهنی به رهبری جلال طالبانی هر چند برخی عناصر جدایی طلب همچون کوسرت رسول را در خود جای داده ولی در مجموع دیدگاه مثبتی نسبت به برگزاری فرماندوم جدایی نداشت (قنبری و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۵۶-۲۵۵).

دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از ابزارهای خود نقش مهمی را در کاهش تهدیدات ناشی از همه پرسی ایفا کرد. بر این اساس، نتیجه مذاکرات قاسم سلیمانی با بزرگان کردی هنگامی مشخص شد که با آغاز پیشروی نیروهای نظامی عراقی تحت پوشش حشد الشعبی نیروهای پیشمرگه مستقر در کرکوک که عمدتاً از حزب اتحادیه میهنی بودند، مواضع خود را بدون درگیری خالی کردند امری که مسعود بارزانی در اولین سخنرانی پس از ناکامی همه پرسی آن را خیانت خواند. این شکست برای بارزانی آغاز دومینوی ترک مواضع توسط سایر نیروهای پیشمرگه بدون مقاومت شد. به طور کلی به جز در چند منطقه همچون طوز خورماتو نیروهای عراقی توانستند بدون درگیری وارد مواضعی شوند که سال ۲۰۱۵، داعش از آن‌ها گرفته بود. در نتیجه این پیشروی‌ها ارتباط مناطق تحت کنترل پیشمرگه‌ها به کردستان سوریه هم قطع شد و به تبع جاه طلبی‌های بارزانی برای ایجاد کشوری مستقل در کردستان عراق خاتمه یافت.

جمهوری اسلامی ایران از ابزارهای دیگری نیز در دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در خصوص برگزاری همه پرسی اقلیم کردستان عراق استفاده کرد. در کنار فشار نظامی، جمهوری اسلامی با بستن مرزهای خود به روی اقلیم به درخواست دولت مرکزی عراق و قطع پالایش نفت‌های ارسالی از اقلیم کردستان شریان اقتصادی مورد نیاز برای ادامه روند جدایی طلبی کردی را تنگتر کرد. ایران همزمان در تلاش بود تا با تکیه بر ترکیه از شمال به اقلیم کردستان فشار بیاورد و دیدار سرلشکر باقری با خلوصی آکار رئیس ستاد کل ارتش ترکیه اقدامی جهت هماهنگی لازم برای فشار بر اربیل از جبهه شمالی بود. بارزانی برای پیشگیری از تقابل با ایران تأکید داشت که ایجاد کشور مستقل کردستان باعث دخالت آن در کردستان‌های همسایه نخواهد شد و حتی از میانجیگری میان کردهای ایران و ترکیه با دولت‌های مرکزی خود سخن میگفت گفته‌ای که هرگز مقبول مسئولین ایرانی نیفتاد. به طور خلاصه جمهوری اسلامی ایران جدی‌ترین بازیگر در تقابل با فرماندوم جدایی کردستان بود. (قنبری و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۵۷-۲۵۶). یکی دیگر از ابعاد دیپلماسی دفاعی ایران این بود که هم‌زمان با برگزاری همه پرسی، ایران حضور نظامی خود را در مرزهای مشترک با اقلیم کردستان تقویت کرد. این اقدامات شامل برگزاری رزمایش‌های نظامی در نزدیکی مرز بود که به‌عنوان پیامی روشن به رهبران اقلیم و کشورهای منطقه تلقی شد. برگزاری این مانورها به‌ویژه برای نشان دادن آمادگی نظامی ایران جهت مقابله با هرگونه عواقب امنیتی ناشی از این همه پرسی بود. ایران همچنین کنترل مرزها را تشدید کرد تا از وقوع هر رخدادی که می‌توانست به بی‌ثباتی منجر شود، جلوگیری کند. این تلاش‌ها بخشی از استراتژی ایران برای جلوگیری از گسترش احساسات جدایی طلبانه در میان کردهای داخلی این کشور بود (فخاری، ۱۴۰۳: ۷).

۳- ایجاد پایگاه‌های نظامی

یکی از ابزارهای مهم برای ایجاد بازدارندگی منطقه‌ای و نیز اعمال تهدیدات قدرت‌های ناراضی منطقه‌ای و از جمله ایران بهره‌گیری از پایگاه‌های نظامی منطقه‌ای است. از سوی دیگر ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای تلاش میکند تا در برابر تهدیدات قدرت مداخله گر بازدارندگی ایجاد نماید. بر این اساس یکی از نخستین موضوعات در بازدارندگی ایران توجه به پایگاه‌های نظامی در منطقه و به خصوص در اطراف مرزهای ایران است.

در صورت عملی شدن تهدیدات اقلیم کردستان عراق علیه ایران، پایگاه‌های نظامی مهمترین ابزار اعمال تهدید از سوی ایران است تا بتواند دامنه‌ی تهدیدات را به حداقل برساند. این پایگاه‌ها در درجه نخست اعتبار بخشی به تهدیدات بازدارنده از سوی آمریکا و رژیم صهیونیستی علیه ایران یا هر قدرت ناراضی منطقه‌ای است و در درجه دوم توانایی اعمال تهدیدات بازدارنده را ایجاد می‌نماید. ایجاد این پایگاه‌های در حقیقت تأیید این موضوع است که قدرت مداخله گر توانایی اعمال تهدیدات را داراست بر این اساس پایگاه‌های نظامی در حوزه بازدارندگی آمریکا از اهمیت خاصی برخوردار است. بدون تردید از ناحیه پایگاه‌های نظامی آمریکا

تهدیدات متنوعی متوجه ایران می‌گردد وجود این پایگاه‌ها پیش از هر چیز به معنای حضور قدرت مداخله گر در اطراف مرزهای ایران است.

روزنامه الشرق الاوسط در سال ۱۳۹۵ مدعی راه اندازی پایگاه نظامی ایران در عراق شد «ایران در حال راه اندازی بزرگترین پایگاه نظامی و موشکی خود در عراق است. این پایگاه نظامی قرار است در نزدیکی منطقه «سید صادق» که متعلق به سلیمانیه واقع در کردستان عراق است، راه اندازی شود. (سایت دیپلماسی ایرانی، ۱۹۵۹۳۹۵: ۱۰/۳/۱۳۹۵).

پایگاه‌های نظامی حوزه استراتژیک ایران را تحت تاثیر قرار می‌دهند. قرار گرفتن این پایگاه‌ها در کشورهای مختلف این مناطق را در حوزه استراتژیک ایران وارد می‌نماید. با این وجود در تدوین استراتژی‌ها نباید هیچ یک از این مناطق را کم اهمیت تلقی نمود. حوزه استراتژیک ایران را همچنین نمی‌توان تنها در بعد امنیتی نظامی آن در نظر گرفت بلکه پیوندهای اقتصادی و فرهنگی نیز در این حوزه بسیار مهم است و می‌تواند بر نتایج بازدارندگی منطقه‌ای تاثیر گذار باشد.

۴- اعتمادسازی در سطح دولت‌های ذی نفع

جمهوری اسلامی ایران در زمره بازیگرانی محسوب می‌شود که نیاز فراگیری به فرایندهای دیپلماسی دفاعی در قالب اعتمادسازی در جهت مقابله با تهدیدات اقلیم کردستان عراق دارد. حضور در محیط بحرانی (از جمله تهدیدات ناشی از اقلیم کردستان عراق) را می‌توان در زمره عواملی دانست که اهمیت دیپلماسی دفاعی برای سیاست امنیت جمهوری اسلامی ایران را ارتقا می‌دهد. با توجه به چنین نشانه‌هایی می‌توان تأکید داشت که دیپلماسی دفاعی مجموعه تدابیر، روش‌ها و فرایندهای معطوف به متقاعدسازی راهبردی می‌باشد که یک دولت در برخورد با سایر دولت‌ها، جوامع، سازمان‌های بین‌المللی، نهضت‌ها، افراد بیگانه و حوادث و اتفاقات جهانی اتخاذ می‌نماید (مهربانی، ۱۴۰۱: ۳).

راهبردهای دیپلماسی دفاعی ایران در جهت اعتماد سازی در قبال تهدیدات امنیتی اقلیم کردستان عراق را می‌توان این گونه بیان داشت:

۱- تقویت اقتصادی و اشتغال‌زایی در مناطق کردنشین ایران

یکی از راهبردهای اصلی ایران برای اعتمادسازی، تقویت اقتصادی در مناطق کردنشین خود است. دولت ایران تلاش دارد تا با توسعه زیرساخت‌ها و ایجاد فرصت‌های اشتغال، نارضایتی‌های محلی را کاهش دهد و از همکاری احتمالی کردها با نیروهای کردی عراق جلوگیری کند. (نجفی شعاع، ۱۴۰۳: ۳۲). به طور کلی، مناطق با فعالیت اقتصادی پایین‌تر، مستعد بروز ناآرامی‌های سیاسی بیشتری هستند. بنابراین، سرمایه‌گذاری در این مناطق نه تنها به بهبود وضعیت اقتصادی کمک می‌کند، بلکه باعث کاهش فشارهای سیاسی و اجتماعی نیز می‌شود.

۲- اتخاذ راهبردهای دیپلماتیک و تعاملات فرهنگی با اقلیم کردستان عراق

ایران به منظور کاهش نفوذ رقبا و جلب حمایت کردهای عراق، به مراورات دیپلماتیک و تعاملات فرهنگی متوسل شده است. این اقدامات شامل گفتگوهای دوجانبه و تبادلات فرهنگی برای ایجاد رابطه‌ای مستحکم است. این رویکرد به ایران اجازه می‌دهد تا به‌طور مؤثری با رهبران کرد همکاری کند و درکی روشن از اهداف و نگرانی‌های آنان به دست آورد. علاوه بر این، چنین تعاملاتی تصویر ایران را به عنوان نیرویی تثبیت‌کننده در منطقه ارتقا می‌دهد.

ایران در برخورد با اقلیم کردستان عراق، از دیپلماسی فرهنگی به‌عنوان ابزاری نرم استفاده می‌کند. مشارکت‌های فرهنگی نظیر برگزاری جشنواره‌های مشترک، آموزش زبان فارسی و حمایت از مبادلات دانشجویی، بخشی از این فرآیند است. این اقدامات بر اساس اشتراکات فرهنگی و تاریخی طراحی شده‌اند تا ذهنیت مثبتی از ایران نزد کردهای عراق ایجاد شود. (پورقیومی، ۱۴۰۲: ۹۱). تا سال ۲۰۲۴، برنامه‌های آموزشی و فرهنگی متعددی از سوی ایران در مناطق کردنشین عراق ارائه شده است. حمایت از تبادل دانش‌آموزان و دانشجویان کرد عراقی در دانشگاه‌های ایران به‌عنوان ابزاری برای تقویت تعاملات فرهنگی، یکی از این برنامه‌ها بوده است. همچنین تسهیل سفرهای فرهنگی و نمایش برنامه‌های هنری مشترک، تلاش‌هایی در جهت عمیق‌تر کردن چنین روابطی بوده است (غلامی و روش ضمیر، ۱۴۰۳: ۴۱).

۳- همکاری نظامی با مقامات مرکزی عراق

یکی از عناصر کلیدی در استراتژی دفاعی ایران، همکاری نظامی با مقامات مرکزی عراق است. ایران با فعالیت‌های مشترک نظامی علیه تهدیدات مشترک برخوردار شده از کردستان عراق، سعی می‌کند خود را به عنوان نیرویی تثبیت‌کننده در منطقه برجسته کند. این همکاری نه تنها باعث جلب اعتماد دولت مرکزی عراق می‌شود، بلکه جوامع قومی مختلف از جمله کردها نقشی مثبت از ایران در مبارزه با افراط‌گرایی مشاهده می‌کنند. چنین همکاری‌های استراتژیکی به امنیت منطقه کمک می‌کنند.

۵- مقابله با نفوذ منطقه‌ای آمریکا در کردستان عراق

ایران به عنوان یکی از بازیگران مهم در خاورمیانه، استراتژی‌های پیچیده‌ای برای مقابله با تهدیدات ایالات متحده، به‌ویژه در اقلیم کردستان عراق، اتخاذ کرده است. در این منطقه مهم و حساس، ایران تلاش کرده با تکیه بر ابزارهای دیپلماسی دفاعی، از جمله روابط دیپلماتیک، تعامل اقتصادی، و همکاری اطلاعاتی، از منافع خود محافظت کرده و قدرت نفوذ خود را افزایش دهد. در ادامه، مهم‌ترین ابعاد این دیپلماسی دفاعی بررسی می‌شود.

۱. تقابل با حضور نظامی آمریکا در اقلیم کردستان

حضور نظامی و نفوذ روزافزون آمریکا در اقلیم کردستان عراق یکی از مهم‌ترین چالش‌های ایران در منطقه بوده است. ایالات متحده با ارائه کمک‌های نظامی و اقتصادی به نیروهای کردی، تلاش کرده است نفوذ خود را در این منطقه تقویت و به عنوان یک متحد کلیدی در برابر ایران عمل کند. از دیدگاه ایران، این اقدامات تهدیدی مستقیم علیه منافع ملی و نفوذ منطقه‌ای آن به حساب می‌آید. ایران برای مقابله با این تهدیدات، دیپلماسی دفاعی چندوجهی را در پیش گرفته است:

توسعه روابط دیپلماتیک با احزاب کرد: ایران تلاش کرده است تا از روابط طولانی‌مدت خود با احزاب سیاسی کردستان، از جمله اتحادیه میهنی کردستان و حزب دموکرات کردستان استفاده کند. حضور این احزاب در ساختار قدرت اقلیم کردستان، فرصتی برای تقویت همکاری‌ها و کاهش نفوذ آمریکا در منطقه فراهم کرده است. (طاهری نیا و اقدم، ۱۴۰۳: ۴۱).

منابع اطلاعاتی و امنیتی: ایران همکاری‌های امنیتی خود با دولت اقلیم کردستان را برای مقابله با تهدیدات ناشی از حضور نظامی ایالات متحده افزایش داده است. این اقدامات شامل تقویت مرزها و تبادل اطلاعات امنیتی با مقامات عراقی و کردی بوده است.

۲. حمایت استراتژیکی از گروه‌ها و احزاب کردی

ایران از سال‌ها قبل روابط نزدیکی با برخی از احزاب کردی حفظ کرده است. این روابط بیشتر با هدف ایجاد تعادل در برابر نفوذ آمریکا و همچنین کاهش فعالیت‌های ضد ایرانی در مرزهای مشترک با اقلیم کردستان بوده است.

تعامل با اتحادیه میهنی کردستان: ایران روابط ویژه‌ای با حزب اتحادیه میهنی کردستان دارد و از آن به عنوان راهی برای تقابل با حزب دموکرات کردستان، که روابط بهتری با آمریکا و ترکیه دارد، استفاده کرده است.

حمایت از نیروهای شبه‌نظامی: ایران همچنین از برخی نیروهای شبه‌نظامی شیعه در عراق حمایت کرده است تا نفوذ خود را در اقلیم کردستان گسترش داده و نقش آمریکا را در منطقه محدود کند. حمایت از نیروهای حشدالشعبی و دیگر گروه‌های نزدیک به ایران یکی از ابزارهای این استراتژی بوده است.

۳. پاسخ به تهدیدات نظامی آمریکا

ایران با رویکرد دیپلماسی دفاعی تلاش کرده است تا همزمان با تاکید بر روابط دیپلماتیک، آمادگی نظامی خود را نیز در برابر تهدیدات آمریکا در اقلیم کردستان افزایش دهد.

تقویت مرزها و پایگاه‌های نظامی: ایران حضور نظامی خود در مناطق مرزی با اقلیم کردستان را افزایش داده است تا از تهدیداتی که ممکن است از سوی نیروهای آمریکایی یا گروه‌های مورد حمایت آن‌ها به وجود بیاید، جلوگیری کند.

هشدار به بازیگران داخلی و خارجی: تهران از طریق دیپلماسی هشدار داده است که هرگونه اقدام جدی ایالات متحده برای ایجاد پایگاه‌های دائمی در اقلیم کردستان می‌تواند واکنش سختی از سوی ایران به دنبال داشته باشد.

این اقدامات به ایران کمک کرده است تا پیام واضحی به آمریکا و دیگر قدرت‌های منطقه‌ای ارسال کند مبنی بر اینکه هرگونه اقدام برای تضعیف نفوذ ایران در اقلیم کردستان، با واکنش مستقیم روبه‌رو خواهد شد.

به طور کلی، دیپلماسی دفاعی ایران در قبال تهدیدات آمریکا در اقلیم کردستان عراق، ریشه در نیاز تهران به حفظ امنیت مرزهای خود و کنترل نفوذ خارجی در این منطقه راهبردی دارد. رویکرد ایران شامل طیف گسترده‌ای از ابزارها بوده است: از تعامل دیپلماتیک با احزاب سیاسی کردستان، افزایش همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی، تا اقدامات نظامی و امنیتی برای مقابله با نیروهای آمریکایی. در حقیقت، این دیپلماسی دفاعی بیانگر تلاش ایران برای حفظ قدرت منطقه‌ای خود و جلوگیری از تضعیف مواضعش در برابر اقدامات ایالات متحده است.

تحولات آینده در این روابط به میزان موفقیت ایران در جذب احزاب کردی و کاهش وابستگی آن‌ها به ایالات متحده بستگی خواهد داشت، در حالی که نقش نهادهای عراقی و اختلافات داخلی اقلیم کردستان همچنان متغیرهای مهمی به حساب می‌آیند.

۶- تضعیف نفوذ رژیم صهیونیستی

در خصوص تهدیدات رژیم صهیونیستی در کردستان عراق، جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی دفاعی خود چند مساله اساسی را مورد توجه جدی قرار داده است:

۱- تقویت روابط سیاسی با اقلیم کردستان

ایران تلاش کرده روابط سیاسی قوی با اقلیم کردستان را به‌عنوان بخشی از دیپلماسی دفاعی خود حفظ کند و گسترش دهد. این روابط شامل موارد زیر است:

تعامل با دو حزب اصلی اقلیم: تهران دارای روابط سنتی با هر دو حزب اصلی اقلیم کردستان، یعنی حزب دموکرات کردستان عراق و اتحادیه میهنی کردستان عراق است. ایران با استفاده از این روابط تلاش کرده است تا رهبران سیاسی منطقه را از گسترش همکاری با رژیم صهیونیستی باز دارد.

حمایت از تمامیت ارضی عراق: با تأکید بر تمامیت ارضی عراق، ایران تلاش کرده است از هرگونه اقدام رژیم صهیونیستی یا سایر کشورها برای جدا کردن اقلیم یا افزایش خودمختاری این منطقه جلوگیری کند.

مذاکرات دوجانبه: ایران به طور منظم هیأت‌های دیپلماتیک و امنیتی به اقلیم اعزام کرده و از رهبران اقلیم خواسته تا از گسترش نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه جلوگیری کنند. (کریم پور هروی، ۱۴۰۲: ۴۱).

۲- استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و امنیتی

ایران یکی از جنبه‌های اصلی دیپلماسی دفاعی خود را همکاری‌های اطلاعاتی و مقابله مستقیم با حضور رژیم صهیونیستی در اقلیم قرار داده است. نمونه‌هایی از این سیاست‌ها شامل موارد زیر است:

رصد و تخریب پایگاه‌های رژیم صهیونیستی: رسانه‌ها و مقامات امنیتی ایران بارها درباره وجود پایگاه‌های اطلاعاتی و جاسوسی رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان هشدار داده‌اند. گفته می‌شود ایران در مواقعی اقدام به حملات نظامی محدود و هدفمند به این پایگاه‌ها کرده است. به عنوان مثال، سال ۲۰۲۲ حملات موشکی سپاه پاسداران به مکان‌هایی در اربیل با هدف تخریب مراکز ادعایی موساد انجام گرفت.

همکاری‌های امنیتی با دولت عراق: ایران از تعاملات امنیتی و نظامی خود با دولت مرکزی عراق برای محدود کردن فضای عملیاتی رژیم صهیونیستی در اقلیم استفاده کرده است. این همکاری‌ها شامل تبادل اطلاعات امنیتی با بغداد و حمایت از نیروهای حشدالشعبی در تأمین امنیت مرزها می‌شود.

۳. تقویت ظرفیت نظامی و عملیاتی در مرزها

یکی از ابعاد دیپلماسی دفاعی ایران در قبال تهدیدات رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان، تقویت توان نظامی در نزدیکی مرزهای این اقلیم است. این اقدامات شامل موارد زیر می‌شود:

ایجاد پایگاه‌ها و استقرار نیروهای نظامی در نوار مرزی: ایران با ایجاد پایگاه‌های نظارتی و نظامی در مرزهای مشترک با اقلیم، تلاش کرده تا از نفوذ نیروهای مورد حمایت رژیم صهیونیستی به خاک خود جلوگیری کند.

مانورهای نظامی: ایران به طور منظم رزمایش‌های نظامی در مناطق غربی کشور برگزار کرده است تا آمادگی خود را در برابر تهدیدات احتمالی نشان دهد. این مانورها همچنین به عنوان هشدار به اقلیم برای جلوگیری از همکاری با رژیم صهیونیستی تلقی می‌شوند.

حفاظت از امنیت داخلی: با تکیه بر نیروهای داخلی امنیتی، ایران به شدت علیه عناصر مسلح کرد که احتمال دارد تحت حمایت رژیم صهیونیستی فعالیت کنند، اقدام کرده است.

۴. حمایت از سیاست‌های منطقه‌ای ضد رژیم صهیونیستی

ایران تلاش کرده است با به کارگیری سیاستی منطقه‌ای، روابط اقلیم کردستان و رژیم صهیونیستی را در قالب یک تهدید بزرگ‌تر برای منطقه معرفی کند. در این راستا:

سرمایه‌گذاری در محور مقاومت: ایران با تقویت نهادهای وابسته به محور مقاومت مانند حشدالشعبی و دیگر گروه‌های شیعه در عراق، راه را بر گسترش اعتماد اقلیم کردستان به رژیم صهیونیستی و متحدانش بسته است.

ائتلاف منطقه‌ای علیه رژیم صهیونیستی: با تأکید بر خطر برنامه‌های رژیم صهیونیستی در منطقه، ایران سعی کرده است حمایت‌های سایر بازیگران عراقی و منطقه‌ای را برای مقابله با حضور رژیم صهیونیستی در اقلیم به دست آورد. این سیاست به ایجاد همکاری‌های چندجانبه و کاهش تنش‌های داخلی در عراق کمک کرده است.

۵. قدرت نرم و تلاش‌های دیپلماتیک

دیپلماسی دفاعی ایران تنها به ابزارهای نظامی و امنیتی محدود نمی‌شود، بلکه شامل اقدامات نرم‌افزاری نیز است:

تقویت روابط فرهنگی و اقتصادی: ایران تلاش کرده است با توافقات اقتصادی و فرهنگی روابط عمومی خود با اقلیم کردستان را بهبود بخشد تا فضا برای نفوذ رژیم صهیونیستی کاهش یابد.

پیام‌های دیپلماتیک: ایران بارها با ارسال پیام‌های دیپلماتیک رسمی و غیررسمی به رهبران اقلیم بر خطرات همکاری با رژیم صهیونیستی تأکید کرده است.

به طور کلی، دیپلماسی دفاعی ایران در قبال تهدیدات رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان عراق جامع و چندلایه است. تهران تلاش کرده تا با استفاده از اهرم‌های دیپلماتیک، امنیتی، نظامی و نرم‌افزاری، نفوذ رژیم صهیونیستی را در این منطقه کاهش داده و از تهدیدات ناشی از حضور رژیم صهیونیستی در نزدیکی مرزهای خود جلوگیری کند. این دیپلماسی، علاوه بر دفاع از امنیت ملی ایران، به عنوان بخشی از راهبرد کلی این کشور برای تداوم نقش منطقه‌ای خود عمل کرده است. با تغییرات احتمالی در روابط قدرت‌های بزرگ و شرایط در عراق، تعامل و رقابت ایران و رژیم صهیونیستی در اقلیم کردستان به عنوان یک نقطه بحران بالقوه، همچنان ادامه خواهد داشت.

۷- موازنه سازی در برابر تهدیدات امنیتی کردستان عراق

با توجه به اینکه محیط پیرامونی کشورمان در وضعیت شکننده‌ای است، طبیعتاً جمهوری اسلامی ایران نیز در معرض تهدیدهای منطقه‌ای و بین‌المللی و از همه مهمتر تهدیدات ناشی از اقلیم کردستان عراق قرار دارد. از این رو ضرورت اقدام‌های برنامه‌ریزی شده در قالب بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی محسوس است. بنابراین اهمیت نقش، جایگاه و اثربخشی دیپلماسی دفاعی به ویژه در بحث عمق‌بخشی به عنوان پارادایمی راهبردی، موضوعی است که این تحقیق به دنبال تئوریزه کردن آن در بهبود مناسبات یک کشور با سازمان‌ها، نهادها، بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی است. در این فرایند، الگوی دیپلماسی دفاعی به عنوان رهیافتی نوین در جمهوری اسلامی ایران کمتر در جهت شکل‌دهی به تعاملات سیاسی- دفاعی با کشورهای منطقه‌ای و بین‌المللی در دستور کار قرار گرفته است. (حاجی زاده، ۱۳۹۹: ۲۰۵).

در برابر تهدیدات امنیتی ناشی از اقلیم کردستان عراق، ایران استراتژی موازنه‌سازی را از طریق ابزارهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری دنبال می‌کند. در ادامه، مهم‌ترین ابعاد این استراتژی ارائه می‌شود:

الف) تعامل دیپلماتیک و تقویت روابط سیاسی با رهبران اقلیم یکی از روش‌های نرم موازنه‌سازی ایران، استفاده از دیپلماسی فعال برای تعامل با طرف‌های مختلف اقلیم کردستان عراق است. ایران تلاش کرده است از روابط دیپلماتیک خود با احزاب اقلیم برای کنترل تهدیدات امنیتی استفاده کند: ایجاد روابط با احزاب سیاسی اصلی: تهران همواره روابط نزدیکی با اتحادیه میهنی کردستان و حزب دموکرات کردستان داشته است. این روابط به ایران امکان داده تا نقش مهمی در تعاملات داخلی اقلیم ایفا کند و مانع از شکل‌گیری اتحاد کامل احزاب با قدرت‌های خارجی شود.

مذاکرات امنیتی با دولت اقلیم: ایران از طریق گفتگوهای امنیتی مستمر با مقامات دولت اقلیم تلاش کرده است تا از حمایت این دولت از تجزیه‌طلبان کردی یا همکاری با رژیم صهیونیستی جلوگیری کند.

ب) حفظ تمامیت ارضی عراق به عنوان راهبرد کلان ایران با تاکید بر حفظ تمامیت ارضی عراق، راهبردی موازنه‌گرانه برای مهار نفوذ گروه‌های تجزیه‌طلب دنبال کرده است. حمایت از دولت مرکزی عراق و تقویت روابط با بغداد یکی از ابزارهای موازنه‌سازی ایران در قبال اقلیم است. همکاری‌های نظامی و امنیتی ایران و عراق، به ویژه در قالب نیروهای حشدالشعبی، نقش مهمی در جلوگیری از تنش‌های مرزی داشته است. (حافظ نژاد، ۱۴۰۲: ۲۶).

ج) همکاری امنیتی و اطلاعاتی با قدرت‌های منطقه‌ای همکاری با همسایگان دیگر مانند ترکیه نیز بخش دیگری از موازنه‌سازی ایران در برابر تهدیدات اقلیم است. ایران و ترکیه در مقابله با فعالیت‌های گروه‌های مسلح کرد همچون پژاک که فعالیت‌هایشان تهدیدی مشترک برای امنیت این دو کشور محسوب می‌شود، همکاری نزدیکی دارند.

د) استفاده از قدرت نرم برای جلب حمایت افکار عمومی در اقلیم ایران از طریق ابزارهایی نظیر توسعه اقتصادی، همکاری فرهنگی، و کمک‌های بشردوستانه، تلاش کرده است تا چهره‌ای مثبت در اقلیم کردستان ایجاد کند و نفوذ رژیم صهیونیستی و آمریکا را تضعیف نماید. سرمایه‌گذاری در زمینه تجارت و زیرساخت‌های اقتصادی در شهرهای مرزی اقلیم مانند سلیمانیه، تاکید بر پیوندهای تاریخی، فرهنگی، و مذهبی میان مردم کرد و ایرانیان.

۸- توسعه تعاملات دفاعی و امنیتی

توسعه تعاملات دفاعی و امنیتی نقش مهمی را در دیپلماسی دفاعی ایران در جهت مقابله با تهدیدات ناشی از اقلیم کردستان عراق ایفا می‌کند. هنگامی که سازمان‌های نظامی کشورها، مناسبات و تعاملات دفاعی میان خود برقرار کنند، در این صورت محیط امنیتی آن‌ها در شرایط مناسبی قرار خواهد گرفت. به تعبیری، روابط دفاعی میان سازمان‌های نظامی کشورها، نقش تعیین‌کننده‌ای در بهبود محیط امنیتی یعنی جلوگیری از فعالیت‌های بازیگر تهدید کننده یا کاهش دامنه‌ی تحرک و برنامه‌هایش خواهد داشت. به عبارتی، گسترش، تعمیق و تقویت این روابط و مناسبات می‌تواند تغییر و تحول جدی در محیط پیرامونی ایجاد کند. به هر میزانی که دستگاه دفاعی تلاش کند تا کشورهای محیط پیرامونی خود را همسو کند، به همان میزان می‌تواند در تأمین امنیت منطقه بسیار اثرگذار باشد؛ بنابراین مدیریت و مهندسی محیط راهبردی کشور یکی از راهبردهای مهم دیپلماسی دفاعی است. تبدیل تهدیدهای بالفعل به تهدیدهای بالقوه و تهدیدهای قریب‌الوقوع به تهدیدهای بعیدالوقوع، انتقال کانون تهدید از نزدیک (از لحاظ مکانی) به دور، کاهش حجم نیروهای تهدید کننده، کاهش پایگاه‌های نظامی تهدید کننده (کمینه) تمدید نشدن یا (بیشینه) لغو پیمان‌های دفاعی - امنیتی تهدید کننده و منعقد نشدن پیمان‌های دفاعی تهدید کننده از جمله اقداماتی است که نهاد دفاعی کشور می‌تواند در این راستا از آن بهره‌برداری کند (جعفری، ۱۳۹۸: ۷۰).

در این بین نقش دو کشور عراق و ترکیه در ائتلاف‌گرایی منطقه‌ای برجسته است. ایران روابط نزدیکی با دولت مرکزی عراق برقرار کرده و از این روابط برای تقویت هم‌افزایی‌های دفاعی و امنیتی بهره می‌برد. در رابطه با عراق این همکاری‌ها به صورت زیر پیگیری شده‌اند:

انعقاد توافق نامه‌های امنیتی: ایران و عراق توافق‌های امنیتی متعددی برای تقویت همکاری در زمینه‌های نظامی، اطلاعاتی و کنترل مرزی به امضا رسانده‌اند. این توافقات، ایران را قادر ساخته تا تحرکات نیروهای معاند در اقلیم را تحت نظر بگیرد. رزمایش‌های مشترک: تهران و بغداد، با برگزاری رزمایش‌های مشترک نظامی در مرزهای اقلیم، بر قدرت بازدارندگی و توان همکاری منطقه‌ای خود تأکید کرده‌اند. این رزمایش‌ها به ویژه پیامی به گروه‌های معاند نظیر پژاک و موساد در اقلیم است که فعالیت‌های آنان بی‌پاسخ نخواهد ماند.

کنترل مرزی: ایران و عراق از طریق همکاری نزدیک مرزی، تلاش کرده‌اند تا نفوذ گروه‌های مسلح و معاند را کاهش دهند. تقویت گشت‌های مشترک و ایجاد پایگاه‌های نظارتی در مرزهای مشترک از جمله این اقدامات است.

در ارتباط با ترکیه نیز باید اشاره داشت که ترکیه به دلیل نارضایتی از فعالیت‌های پ.ک.ک و پژاک در مناطق مرزی اقلیم کردستان و تهدیدات تجزیه‌طلبانه، یکی از نزدیک‌ترین هم‌پیمانان ایران در مقابله با تهدیدات امنیتی اقلیم است. ایران و ترکیه با تبادل اطلاعات امنیتی و هماهنگی عملیات‌های نظامی، تحرکات گروه‌های معاند را محدود کرده‌اند. همچنین، انجام رزمایش‌های هم‌زمان در مرزهای مشترک، نشان‌دهنده همکاری نظامی دو کشور برای مقابله با تهدیدات ناشی از اقلیم کردستان است.

در این راستا، برگزاری نشست‌های نظامی، اطلاعاتی و امنیتی با کشورهای منطقه‌ای نظیر ترکیه از جمله راهبردهای ایران در جهت بسط تعاملات دفاعی و نظامی می‌باشد. نشست‌های امنیت مرزی ایران ترکیه و کمیسیون عالی امنیتی ایران ترکیه از جمله چارچوب‌هایی هستند که همکاری‌های امنیتی ایران و ترکیه در آنها صورت می‌گیرند. کمیسیون عالی امنیتی در سطح معاونان وزارت کشور برگزار می‌شود. کمیسیون امنیت عالی ایران-ترکیه در سال ۱۹۸۸ تأسیس شد و تحت عنوان توافق نامه همکاری‌های امنیتی در سال ۱۹۹۲ به تصویب رسید. با قدرت‌یابی حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه در ترکیه در سال ۲۰۰۲ و ظهور پژاک در سال ۲۰۰۴ شاهد تغییرات اساسی در فعالیت این کمیسیون و همکاری‌های امنیتی دو کشور بوده ایم (Elik, 2012: 91). به عنوان نمونه پس از سفر طیب اردوغان به ایران و امضای توافق نامه همکاری در سال ۲۰۰۴ ایران پ.ک.ک را به طور رسمی در لیست سازمان‌های تروریستی قرار داد و ۲۲ نفر از شبه نظامیان پ.ک.ک را تحویل ترکیه داد. هم‌زمان پژاک نیز حملات چریکی خود علیه نیروهای نظامی ایران را در سال ۲۰۰۶ تشدید نمود مقامات ایرانی و ترک در فوریه ۲۰۰۶ برای شرکت در دور یازدهم کمیسیون امنیت عالی در تهران گرد هم آمدند تا اقدامات فعالی علیه پ.ک.ک و پژاک انجام دهند. (خیری و دیگران، ۱۳۹۵: ۹۵-۹۴).

نتیجه گیری

دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال چالش‌های سیاسی و امنیتی اقلیم کردستان عراق، یکی از مهم‌ترین جلوه‌های سیاست‌های منطقه‌ای ایران در غرب آسیا بوده است. اقلیم کردستان، به دلیل نزدیکی جغرافیایی، اشتراک‌های تاریخی و فرهنگی، و ماهیت خاص سیاسی‌اش، همواره یکی از کانون‌های امنیتی مهم برای ایران محسوب شده و چالش‌های ناشی از این منطقه، مخصوصاً در زمینه فعالیت گروه‌های مسلح، تحرکات بازیگران خارجی و اختلافات داخلی عراق، تأثیر مستقیم بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران داشته است. از این‌رو، ایران تلاش کرد تا با اتخاذ رویکردی مبتنی بر دیپلماسی دفاعی، هم‌زمان با حفظ منافع حیاتی خود، از گسترش بحران‌های ناخواسته جلوگیری کند و امنیت مرزهای غربی خود را تضمین نماید.

رویکرد دیپلماسی دفاعی ایران در قبال اقلیم کردستان بر سه محور اصلی استوار بوده است: تعامل و گفت‌وگو با رهبران اقلیم برای مدیریت بحران‌ها، تقویت همکاری امنیتی با دولت مرکزی عراق، و مقابله با تحرکات گروه‌های ضدایرانی که در این منطقه مستقر بودند. ایران، به‌ویژه در مواجهه با تهدیدات ناشی از گروه‌های تروریستی و تجزیه‌طلب، تلاش کرد از ابزارهای دیپلماتیک، مانند مذاکرات دوجانبه، دعوت از هیئت‌های رسمی اقلیم کردستان به تهران، و همچنین جلب حمایت‌های بین‌المللی برای محدود کردن فعالیت‌های مخرب این گروه‌ها در مرزهای مشترک، بهره‌برد. علاوه بر این، ایران با تأکید بر ضرورت حفظ وحدت و همگرایی عراق، همکاری‌های دفاعی و امنیتی خود را با دولت مرکزی بغداد تقویت کرد و از این طریق توانست تا حد زیادی نقش اقلیم کردستان را در تحولات داخلی عراق تحت مدیریت هماهنگ قرار دهد.

با این حال، تحرکات برخی بازیگران فرامنطقه‌ای، به‌ویژه ایالات متحده و رژیم صهیونیستی، در اقلیم کردستان موجب افزایش پیچیدگی‌های امنیتی شد. آمریکا و برخی از بازیگران منطقه‌ای تلاش کردند با بهره‌گیری از شرایط سیاسی اقلیم، آن را به پایگاهی برای

اعمال فشار بر ایران تبدیل کنند. در این میان، رژیم صهیونیستی نیز با ایجاد شبکه‌های جاسوسی و حمایت از عناصر ضدایرانی، تلاش کرد از فضای اقلیم برای ایجاد تهدیدات امنیتی علیه ایران استفاده کند. دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در چنین شرایطی، یک رویکرد چندبعدی اتخاذ کرد؛ از یک سو، ایران ضمن تداوم تعاملات دیپلماتیک با اقلیم کردستان، پیام‌هایی روشن در خصوص خطوط قرمز امنیتی خود منتقل کرد و از سوی دیگر، با تقویت توان دفاعی و عملیاتی در مرزها به دنبال کاهش آسیب‌پذیری‌های احتمالی بود. نتیجه عملی رویکرد دیپلماسی دفاعی ایران نشان داد که تعامل هوشمند با اقلیم کردستان، ضمن مسدود کردن راه نفوذ دشمنان، توانسته است از گسترش بحران‌های امنیتی جلوگیری کند. ایران توانست از طریق ترکیب ابزار گفت‌وگو، فشار دیپلماتیک و همکاری دفاعی، به مدیریت موفق چالش‌های اقلیم بپردازد و پیوندهای امنیتی خود با بغداد را تقویت کند. این اقدامات موجب شد تهدیدات ناشی از اقلیم، از جمله فعالیت‌های تجزیه‌طلبانه و حضور گروه‌های تروریستی، کنترل شوند و تلاش بازیگران خارجی برای بی‌ثبات‌سازی مرزهای مشترک ایران و عراق کاهش یابد.

در عین حال، این تجربه نشان داد که دیپلماسی دفاعی ایران مستلزم انعطاف و پاسخگویی سریع به تحولات منطقه‌ای است. اقلیم کردستان عراق همچنان محیطی حساس و پرچالش باقی خواهد ماند و از آنجا که برخی از مسائل بنیادین این منطقه، مانند اختلافات بین اربیل و بغداد یا نفوذ بازیگران خارجی، هنوز حل نشده‌اند، دیپلماسی دفاعی ایران نیازمند ارتقا و بازتعریف راهبردهای خود بر اساس شرایط نوظهور است. همچنین، تقویت تعاملات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی با اقلیم، در کنار سیاست‌های دفاعی و امنیتی، می‌تواند به شکل‌گیری فضایی مساعد برای کاهش تهدیدات و افزایش همگرایی منطقه‌ای کمک کند.

در جمع‌بندی می‌توان گفت، دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال چالش‌های سیاسی و امنیتی اقلیم کردستان، نشان‌دهنده نقش مثبت و مؤثر این سیاست در مدیریت تهدیدات و حفظ ثبات منطقه‌ای بوده است. این دیپلماسی با تمرکز بر گفت‌وگو، اعتمادسازی و تعاملات چندجانبه، توانسته است امنیت منطقه‌ای را تقویت کند و جلوی گسترش بحران‌ها را بگیرد. با این حال، تداوم این موفقیت‌ها، نیازمند توجه به مقتضیات جدید و استمرار تعاملات راهبردی با اقلیم کردستان و دولت عراق خواهد بود.

منابع

- ۱- اخوان کاظمی، مسعود و دیگران، ۱۳۹۶. تحلیل رابطه اسرائیل و کردستان عراق و پیامدهای امنیتی آن برای جمهوری اسلامی ایران. *جستارهای سیاسی معاصر*. سال هشتم، شماره ۴.
- ۲- اسدی، علی اکبر، ۱۳۹۹. تحلیل بازیگر در پژوهش‌های راهبردی: مطالعه موردی کردستان عراق. *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*، سال نهم، شماره ۳۲.
- ۳- امینیان، بهادر و شفق ضمیری جیرسرایی (۱۳۹۵). «تأثیر رژیم کنترل تکنولوژی موشکی بر امنیت ملی و توان بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران». *فصلنامه آفاق امنیت*. سال نهم، شماره سی و دوم.
- ۴- پوراحمدی میبیدی، حسین و صابر قیاسی، ۱۳۹۹. اقدامات استقلال طلبانه کردستان عراق و رویکرد سیاست خارجی ایران و ترکیه. *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*. دوره دهم، شماره ۲.
- ۵- پیشگاهی فرد، زهرا و بهرام نصرالهی زاده، ۱۳۹۱. پیامدهای تشکیل حکومت ناحیه ای کردستان عراق در کردستان ایران. *جغرافیا و برنامه ریزی محیطی*. سال ۲۳، شماره ۴۶.
- ۶- جعفری، محمدرضا (۱۳۹۸) «نقش دیپلماسی دفاعی در امنیت پایدار مبتنی بر دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)». *نشریه مطالعات دفاعی استراتژیک*. دوره ۱۷، شماره ۷۸.
- ۷- دهش، آرزو و احمد شوهانی، ۱۴۰۲. ملت‌سازی در اقلیم کردستان عراق در چارچوب واقع‌گرایی. *فصلنامه مطالعات سیاسی بین‌النهرین*. دوره ۲، شماره ۱.
- ۸- دهقان، حسین و شعبان تیل (۱۴۰۰). الگوی راهبردی دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر قدرت نرم. *فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*. دوره ۱۱، شماره ۲۳.

- ۹- رنجکش، محمدجواد و سعیده سادات گرامیان. (۱۴۰۱). «واکاوی نشانه شناسی هم سازی رسالت دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تهدیدهای نرم در اندیشه های سیاسی -دفاعی مقام معظم رهبری». *فصلنامه فرهنگ دیپلماسی*. سال اول، شماره ۳.
- ۱۰- صبوری، ضیال‌الدین و دیگران (۱۴۰۲). چالش‌های پیش روی دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و پاکستان. *فصلنامه پژوهش‌های روابط بین الملل*. دوره سیزدهم، شماره ۲.
- ۱۱- قنبری، هادی و دیگران (۱۳۹۹). چالش‌های ژئوپولیتیکی دولت اقلیم کردستان عراق. *پژوهش‌های روابط بین الملل*. دوره دهم، شماره ۱.
- ۱۲- مسعودنیا، حسین. ۱۳۹۶. اقلیم کردستان عراق و جمهوری اسلامی ایران در عصر وابستگی متقابل؛ فرصتها و چالشها. *فصلنامه تحقیقات سیاسی بین المللی*. شماره ۳۳.
- ۱۳- مطلبی، مسعود (۱۴۰۰). دیپلماسی دفاعی ایران در گام دوم انقلاب اسلامی: اهداف، راهبرد، الزامات. *فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس*، دوره ۷، شماره ۲.
- ۱۴- یاری، احسان (۱۳۹۸). «الزامات ژئوپلیتیک و ضرورت‌های راهبردی برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران در محیط آنارشیک نظام بین الملل». *فصلنامه علمی آفاق امنیت*. سال دوازدهم، شماره چهل و دوم.
- ۱۵- یوسف‌وند، یعقوب و دیگران (۱۳۹۸). نظم بحرانی و پیامدهای راهبرد دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران. *نشریه سیاست دفاعی*. سال بیست و هشتم، شماره ۱۰۹.
- ۱۶- یوسفوند، یعقوب و دیگران (۱۳۹۸). طراحی الگویی از کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست های دفاعی جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه علمی راهبرد دفاعی*، سال هفدهم، شماره ۶۸.

سایت ها

- ۱- یورو نیوز، ۲۰۲۴/۱/۱۶
- ۲- سایت دیپلماسی ایرانی، ۱۹۵۹۳۹۵ : ۱۳۹۵/۳/۱۰.